

Maud Sundqvist

Vietnam – Kampuchea

Skriften gavs ut av Utrikespolitiska institutet 1979

I denna utgåva har det tillfogats noter med länkar till andra texter som belyser olika aspekter av det som skriften behandlar. Dessa noter är markerade – *Red.* Dessutom har på slutet tillagts lästips med ytterligare texter som rör problematiken.

Maud Sundqvist har sedan 1967 följt utvecklingen i Indokina dels som sekreterare i Svenska kommittén för Vietnam, Laos och Kambodja, dels i dess internationella ram i Stockholmskonferensen om Vietnam. Hon har gjort fyra resor i Vietnam (1973, 1977 och 1978) och två i Laos (1977 och 1978). Maud har medverkat i dags- och föreningspress med artiklar om utvecklingen i Vietnam och Laos och med debattartiklar om konflikterna Vietnam–Kampuchea–Kina.

Introduktion

Konflikten Vietnam–Kampuchea har varit svårare än de flesta att framskaffa tillförlitliga uppgifter om. Parternas egna utsagor är propagandistiska. Båda sidor framför lätt påvisbara lögner. Kampucheanerna påstår exempelvis att ”Vietcong” (de använder inte ”FNL” utan den amerikanska termen) inte kunnat ta Saigon därest de själva inte först hade tagit Phnom Penh. Vietnameserna använder fotografier, som bevisligen har förfalskats i Thailand, för att illustrera Pol Pot-regimens illdåd.

Det är stor obalans mellan de båda sidornas förmåga att tala för sin sak. Demokratiska Kampuchea hade fördelen att kunna framlägga sina uppgifter i Peking, där världspressen finns tillstädes till skillnad från Hanoi. Å andra sidan har kampucheanerna varit handikappade när det gäller att argumentera. De talar mindre om verkliga händelser och mer om vietnamesernas avsikter, motiv och ej fullbordade handlingar. Det är ont om exakta uppgifter. I kontrast här till står vietnamesernas publikationer med noggranna plats- och tidsangivelser, kartor och foton.

Men denna skillnad i sättet att argumentera var påfallande redan under kriget mot USA. Mot kampucheanernas retorik stod vietnamesernas juristspråk. Här finns en skillnad mellan kulturer.

En annan svårighet består i att argumentationen ofta går trettio-fyrtio år tillbaka i tiden. Båda sidor avslöjar sådant som förekommit under den period då de utåt upprätthöll vänskapen. Att pröva sådana uppgifter mot andra källor är oftast ogörligt. Samma gäller vad Vietnam och Kina avslöjat om sina relationer.

I Kampuchebas fall tillkommer att dess historia skrivits av utlänningar. Jag har valt att använda två Sihanoukvänliga arbeten (Burchetts och Lacoutures intervjuer med Sihanouk) och två Sihanoukkritiska (Pomonti-Thion och Caldwell-Lek Tan), där kampucheaner själva medarbetat.

I de fall då jag endast haft en källa att bygga på eller i övrigt funnit en uppgift tveksam, har jag försökt att markera detta.

Officiella dokument erbjuder särskilt besvärliga problem, därför att de ingår i ett diplomatiskt agerande, där den utomstående läsaren ofta saknar den rätta nyckeln, för att finna fram till väsentligheterna. Därtill kommer att de dokument som offentliggörs är ett urval, mycket återstår som inte har publicerats. Förtiganden kan visa sig viktigare än det som uttalats. Framtiden får visa vilka av dagens uppgifter som står sig, vilka som kommer att revideras och vilka nya infallsvinklar som kommer att avslöja det som idag ännu är dolt.

När det gäller valet mellan ”Kambodja” och ”Kampuchea” har jag valt att genomgående använda det senare, när det inte gällt citat. Jag kan inte finna att det är någon politisk fråga. Problemet är istället att det skriftspråk som används i landet (besläktat med sanskrit) kräver en ljudmässig transkription till det latinska alfabetet. ”Kambodja” (från portugisiska ”Camboxa”) är ett sätt att skriva det. I äldre litteratur hittar man ”Kambuja” och ”Kampuja”. På exempelvis vietnamesiska finns en annan transkription (Cam Pu Chia) för att passa det språkets uttalsregler.

Kampucheanerna är själva inte alltid konsekventa. När motståndnsfronten bildades 1970 fick den namnet ”Front Uni National du Kampuchea” (FUNK), medan den samtidigt bildade regeringen kallades GRUNC (Gouvernement Royal d'Union Nationale du Cambodge). Både Pol Pots och Heng Samrins regimer har valt att i engelska och franska texter skriva ”Kampuchea” (Demokratiska Kampuchea respektive Folkrepubliken Kampuchea).

Brytningen den 31 december 1977

Världen chockades den 31 december 1977, när Demokratiska Kampuchea bröt de diplomatiska förbindelserna med Socialistiska republiken Vietnam och offentliggjorde en djupgående konflikt. Denna hade inte varit helt okänd för omvärlden. Redan under Vietnam-kriget hade skärmytslingar rapporterats och i maj 1975 lade strider utkämpats om några öar. Men konfliktens omfattning hade varit oklar.

Demokratiska Kampuchebas brytning kom i form av en regeringsdeklaration riktad till dess vänner i när och fjärran. Några timmar senare svarade Vietnam.

Chockverkan förstärktes av att världen för första gången såg två socialistländer i krig med varandra, därtill två bundsförvanter under fem års krig mot USA. Bakom konflikten syntes snart en annan – den mellan Vietnam och Kina – och man började tala om krig genom ombud.

Anklagelser och motanklagelser

I Demokratiska Kampuchebas deklaration den 31 december 1977 anklagades Vietnam för att ha

- försökt erövra Wai-öarna i maj 1975
- riktat artilleribeskjutning och markräder mot samtliga gränsprovinser
- infiltrerat och sökt ta över partiet och armén, organiserat statskupper
- annekterat områden, som FNL fått använda under kriget (i provinserna Rattanakiri och Mondulkiri, östregionen och sydvästregionen)
- krävt ändringar av sjögränsen
- förtalat Demokratiska Kampuchea internationellt.

Vidare anklagades Vietnam för att använda utländska rådgivare som befäl vid militära anfall. Vietnam sades inte ha tagit seriöst på ett kampucheskt förslag om en ickeangreppspakt. Vietnam hade inte hållit någon ambassadör i Phnom Penh 1977, endast en chargé d'affaires.

I den vietnamesiska deklARATIONEN samma dag anklagades Demokratiska Kampuchea för
 – väpnade angrepp mot öarna Phu Quoc och Tho Chu (maj 1975) – angrepp längs landgränsen, speciellt från april 1977 i form av beskjutningar, räder och massakrer
 – ockupation av områden i två provinser (Gia Lai-Kontum och Dac Lac).

Demokratiska Kampuchea anklagades också för en hatkampanj mot Vietnam, sabotage av förhandlingar och för att ha skadat den solidaritet, som ligger i båda folkens intressen. Pol Pot-regeringen skulle sålunda ha handlat i strid med det egna folkets intressen.

Om man ser till de motiv som angavs för motsidans handlande, så ville Demokratiska Kampuchea förklara fientligheterna med att Vietnam dels hade ett omedelbart motiv, dels ett djupare. Det omedelbara motivet skulle vara risplundring för att lindra livsmedelsbristen i Vietnam. Det djupare, som kallades Vietnams strategiska mål, var att upprätta en indokinesisk federation.

Vietnam angav inte några kampuchianska motiv i sin deklARATION. I den följande polemiken sade man först att de kampuchianska ledarna startat ett krig mot Vietnam för att avleda inre motsättningar, senare – efter det att konflikten Vietnam-Kina exploderat – sade man att det i själva verket var Kina som låg bakom Kampuchias fientlighet mot Vietnam. Det har från vietnamesiskt håll även framskyttats att Demokratiska Kampuchea skulle ha haft för avsikt att återerövra SydKampuchea ("Kampuchea Krom") dvs Mekongdeltat i SydVietnam.

Som ett övergripande skäl till konflikten anförde Demokratiska Kampuchea att vietnameserna till sin natur är annektyonslystna och territorieslukande. Historien har spelat en stor roll i argumentationen.

Eftersom det var Demokratiska Kampuchea som tog initiativet till brytningen, är det naturligt att ta dess anklagelser som utgångspunkt för att bedöma konflikten och dess orsaker. Det är fyra frågeställningar, som förtjänar en närmare granskning:

1. Indokinesisk federation, speciella relationer
2. Gränser och gränsförhandlingar
3. Vietnamesiska bosättningar – annektering?
4. De militära angreppen

Indokinesisk federation

... den djupare orsaken är att "Socialistiska republiken Vietnam" sedan länge ställt upp som sitt strategiska mål att få in Kampuchea i en "Indokinesisk federation" under Vietnams kontroll . . . Enligt vietnameserna skulle – om något sådant kunde förverkligas – den vietnamesiska befolkningen bli i majoritet på högst 30 år med en årlig invandring till Kampuchea av mellan 500 000 och drygt en miljon vietnameser.

(Demokratiska Kampuchias regeringsdeklARATION 31 dec. 1977.)

Detta är en skräckvision. Oavsett om den uppmålets utifrån en reell rädsla eller i avsikt att skrämja, slår den an känsliga strängar. Rädslan för de "dynamiska" vietnameserna, deras femtio miljoner mot Kampuchias åtta och en årlig folkökning på 1 å 1,5 miljon skulle knappast kunna formuleras mer dramatiskt.

Demokratiska Kampuchea påstod att de vietnamesiska kommunisterna fullföljt en historisk tradition att söka lägga hela Indokina under vietnamesiskt välde. För att belägga denna tes anförde man att det vietnamesiska kommunistpartiet, när det grundades 1930, tog namnet Indokinas kommunistiska parti, att det i en programskrift talat om en indokinesisk federation

och att det 1951 bildat ett provietnamesiskt kommunistparti i Kampuchea (Folkets revolutionära parti).

Vietnam svarade att tanken på en indokinesisk federation var överspelad i och med att det bildats nationella partier 1951. Detta bemötte kampucheanerna i sin tur med att Vietnam fortsätter samma politik, fast den nu går under beteckningen ”speciella relationer”.

Den utförligaste beskrivningen av Demokratiska Kampuchebas historieförställning finns i en *svartbok*¹, som publicerades i september 1978. Där ägnades över hälften av de 112 sidorna åt den indokinesiska federationen.

Indokinesiska kommunistpartiet²

På 1920-talet uppstod de första kommunistiska organisationerna i Vietnam, som då ingick i Franska Indokina.

I februari 1930 bildades Vietnams kommunistiska parti. Dess revolutionära kamp riktade sig dels mot den franska imperialismen, dels mot den vietnamesiska ”reaktionära bourgeoisie”.

I oktober samma år ändrades – på Kominterns begäran – namnet till Indokinas kommunistiska parti liksom programmet. Kominterns (kommunistiska internationals) ingripande måste ses i sitt historiska sammanhang. Det var fortfarande världsrevolutionens tid, inga ”nationella” partier hade bildats utan alla kommunistpartier var sektioner av Komintern. Dess politik var att starta regionala partier. Det kinesiska var ansvarigt för att bilda partier i Sydostasien och övervaka deras utveckling. 1930 gjordes sålunda det vietnamesiska partiet till ”missionär” i Laos och Kampuchea. Det blev ett ”moderparti” för lokala avläggare. Även Thailands kommunistparti tilldelades en sådan roll och satte upp en Indokinabyrå.

I det Kominterninspirerade programmet sades att Indokina skulle göras till ett (!) fullständigt oavhängigt land och att folken skulle tillerkännas självbestämmanderätt. Huruvida ”folken” syftade på de tre ländernas folk eller på minoritetsfolken är oklart. Två år senare sades det att målet var ett broderligt förbund av alla Indokinas nationaliteter. (I Vietnam och Laos finns ett sextiotal etniska minoriteter.) 1935 uttalade man sig klarare om de etniska minoriteternas självbestämmanderätt, rätten att bilda självständiga stater och välja politiskt system. Detta skulle ingå i kampen för målet, en union av Indokinas sovjetrepubliker, som en dag skulle komma att uppgå i en ”världssovjetunion”.

Men det ”indokinesiska” kommunistpartiet hade nästan bara vietnameser som medlemmar. 1935 fanns laotisk representation på kongressen men ingen kampucheesk. Samma år riktades ett brev på vietnamesiska till ”kamraterna som bor (résidant) i Kampuchea”. Formuleringen tyder på att kommunisterna där huvudsakligen rekryterats bland de vietnamesiska arbetarna på gummiplantagerna och andra vietnameser. I brevet gick man emot tanken på ett kampucheeskt kommunistparti.

När andra världskriget kom, avskars Vietnams kommunister från Komintern och Kinas kommunistiska parti. Indokina ockuperades av Japan. 1941 återgick de till den ”nationella” linjen, bildade Vietminh (Förbundet för Vietnams oavhängighet). Partiet upplöstes.

1951, när kampen mot Frankrike pågick, bildades Vietnams arbetarparti och folkrevolutionära partier i Laos och Kampuchea. Därmed var den indokinesiska perioden avslutad för partiernas

¹ Hela dokumentet finns på marxistarkivet: [Svartbok](#) – Red

² Detta avsnitt bygger huvudsakligen på Pierre Rousset: *Communisme et nationalisme vietnamien*, Editions Galilée, 1978, och officiella texter från Vietnam och Demokratiska Kampuchea.

del. Samtidigt började man samordna befrielsekampen. I mars grundades en Vietnam-Khmer-Lao-allians. Den sociala revolutionen – eller snarare revolutionerna – utvecklades emellertid nationellt. Den vietnamesiska parollen ”jord åt de jordlösa” kunde exempelvis inte överföras på de båda andra länderna.

Formellt försvann begreppet Indokina genom 1954 års Genève-avtal som erkände de tre länderna Vietnam, Laos och Kampuchea som självständiga.

”Speciella relationer” växer fram

Behovet av indokinesiskt samarbete återuppstod först när den nya motståndaren, USA, hade trappat upp sitt krig så att alla de tre ländernas självständighet hotades. 1965 inkallade Sihanouk de indokinesiska folkens konferens i Phnom Penh. Han föreslog att en permanent organisation skulle bildas för att stärka solidariteten, men någon sådan blev aldrig av.

1970 – efter statskuppen i Kampuchea – inkallade Sihanouk en ny konferens, de indokinesiska folkens toppkonferens, som hölls i Kanton i Kina. Här undertecknade ledarna för FNL (Sydvietnams nationella befrielsefront), DRV (Demokratiska republiken Vietnam), FUNK (Kampucheas nationella enhetsfront) och NLH (Laos patriotiska front) en deklaration, vari de lovade att göra allt för att hjälpa varandra. De utfäste sig också att utveckla broderlig vänskap och ett ”varaktigt framtida samarbete i uppbyggnaden av vart och ett av länderna på dess eget sätt”.

Här kan man sålunda se de ”speciella relationer” börja utveckla sig, som Vietnam efter 1975 återopat och Demokratiska Kampuchea avvisade. De gav även genklang i FUNKs politiska program från maj 1970, där det hette att Kampuchea var ”berett att göra gemensamma ansträngningar med Laos och Vietnam för att göra Indokina till en verklig zon av oavhängighet, fred och framsteg”.

Efter 1970 ändrades synen på indokinesiskt samarbete bland de kampuchianska ledarna.

Vietnam vägrade godkänna denna omsvängning. Trots att man mycket väl visste att Demokratiska Kampuchea avvisade ”speciella relationer” med Vietnam, förklarade kommunistpartiet på sin kongress 1976 att det skulle arbeta för att

bevara och utveckla de speciella relationer SOM FINNS (min markering) mellan de vietnamesiska folket och folken i Laos och Kampuchea, stärka den kämpande solidariteten, det ömsesidiga förtroende och det långsiktiga samarbetet och den ömsesidiga hjälpen mellan vårt land och de båda broderländerna på grundval av fullständig jämlikhet, ömsesidigt respekterande av vars och ens oavhängighet, suveränitet, territoriella integritet och LEGITIMA INTRESSEN (min markering) så att de tre länderna, som knutits samman i den nationella befrielsekampen för alltid så ska förbli i sitt uppbyggnadsarbete och i sitt NATIONELLA FÖRSVAR (min markering) och detta för vart och ett av ländernas oavhängighet och blomstring.

Säkerhetsintressen

Den vietnamesiske utrikesministern sa på kongressen att solidariteten Vietnam-Laos-Kampuchea var av vital betydelse för alla tre folken liksom för att uppmuntra kampen för verklig fred, oberoende, demokrati och neutralitet i Sydostasien, en region med speciell betydelse för Vietnams säkerhet.

Säkerhetsintressena kommer igen i det vänskaps- och samarbetsavtal, som slöts mellan Vietnam och Laos den 18 juli 1977. Hotet kommer från ”imperialisterna och utländska reaktionära krafter”. I en åtföljande kommuniké utpekas USA, den thailändska militärjuntan, som kom till makten i oktober 1976, och risken att ASEAN utvecklas till en militärallians,

som faror. Avtalet talar om ett så nära samarbete att det kan kallas en ekonomisk och försvarsgemenskap. Men det sägs också att förutsättningen för de speciella relationerna är en självständig in- och utrikespolitik.

I Vietnam-Laos-avtalet uttalades en vilja att stärka samarbetet med "det broderliga Kampuchea". Detta togs mycket illa upp i Phnom Penh. Demokratiska Kampuchea avvisade sådant indokinesiskt samarbete.

Det finns även en storpolitisk aspekt. I kinesiska uttalanden framskyntar antydningar om att det skulle vara Sovjet som ligger bakom en indokinesisk federation.

Gränser och gränsförhandlingar

Den vietnamesiska parten försökte ändra gränsen mellan Kampuchea och Vietnam, nämligen havsgränsen, genom att presentera planer för att annektera en stor bit av Kampucheas hav. Den vietnamesiska parten avvisade helt den havsgräns, som den själv högtidligen hade erkänt 1966 som statsgräns mellan Kampuchea och Vietnam.

(Demokratiska Kampucheas regeringsdeklaration 31 dec. 1977.)

Demokratiska Kampuchea anklagade Vietnam för att ha försökt flytta både land- och havsgränserna till sin fördel. Landgränsen skulle ha förskjutits genom "småknäprande" och annektering. Havsgränsen skulle Vietnam ha krävt ändrad i de förhandlingar som fördes i maj 1976.

Vietnam anklagade Demokratiska Kampuchea för att ha publicerat en karta i augusti 1977, som skiljde sig från motsvarande karta tryckt av GRUNC (Kambodjas nationella enhetsregering.) Det rörde dels landgränsen, dels den havsgräns som uttrits för första gången.

Fanns det erkända gränser?

Gränserna i Indokina drogs av den franska kolonialmakten. Säkert finns många orättvisor i detta franska arv. Under de många år som gått har gränsmarkeringar flyttats eller förstörts. Folkförflyttningar har skett till följd av nyodling och krig. Stora delar av det som idag är Sydvietnam var kampucheaniskt land ännu i början av 1900-talet.

I svartboken uppgav Demokratiska Kampuchea att vietnameserna fram till andra världskriget hade tagit 65 000 km² från Kampuchea.

På Genèvekonferensen 1954 krävde Kampuchea att gränsfrågan skulle regleras. Kravet avvisades med hänvisning till att detta var en fråga som Kampuchea och Vietnam fick lösa själva.

Förhandlingar fördes 1964-66 mellan Kampuchea och FNL, som Sihanouk ansåg vara den vietnamesiska part som det var meningsfullt att få en gränsuppgörelse med, dels för att FNL skulle komma att segra, dels för att endast FNL kunde skydda Kampuchea mot Saigonregimens erövringspolitik.

Förhandlingarna avbröts i september 1966 utan att någon överenskommelse träffats. Orsakerna kan ha varit flera. De båda sidorna nalkades problemen på helt olika sätt. Kampucheanerna anförde historiska dokument, krävde garantier för khmerbefolkningen i Sydvietnam och tillgång till Saigons hamn. FNL vägrade gå utöver det som förhandlingarna gällde, dvs ett gränssavtal. Speciella garantier för khmerminoriteten skulle ha stridit mot FNLs program och däri gjorda utfästelser till alla de etniska minoriteterna. Saigons hamn kontrollerades inte av FNL utan av USA. Sådana argument uppfattade kampucheanerna som juridiska hårklyverier.

De båda sidorna tolkade begreppet "gräns" olika. Kampuchea definierade gränsen så som den fastslagits i historiska dokument. Dessa innehöll "revisionistiska" bestämmelser om att by-

befolkningens etniska ursprung skulle avgöra till vilken sida deras byar skulle föras. Vietnameserna definierade gränsen som den som fanns på den franska karta i skala 1:100 000, som använts före 1954.

För Sihanouk var det angeläget att få internationella garantier för sitt lands gränser, eftersom USAs allierade Thailand och Saigon-regimen gjort upprepade försök att ta delar av Kampuchea. Senast i april 1966 hade Thailand försökt återta området Preah Vihear, som Haag-domstolen tilldömt Kampuchea. I maj 1967 riktade Sihanouk en begäran till alla regeringar att deklarerera att de erkände Kampuchebas gränser.

Den 31 maj svarade FNL att man

bekräftade sin konsekventa hållning att erkänna Kampuchebas territoriella integritet inom dess förhandenvarande gränser (*existing borders*),

och att man

erkände och utfäste sig att respektera de förhandenvarande gränserna (*existing frontiers*) mellan Sydvietnam och Kampuchea.

Några dagar senare gjorde DRV en liknande deklARATION.

I texten finns några formuleringar som förtjänar närmare granskning. FNL "bekräftade" sitt tidigare ställningstagande. 1978 hänvisade vietnameserna till två brev från Sihanouk från juni-augusti 1964, där denne talat om landgränsen såsom varande den på de franska kartorna före 1954. Men i förhandlingarna, som inleddes i oktober 1964, accepterade Kampuchea inte denna definition.

Den andra viktiga punkten i FNLs deklARATION gäller sjögränsen. FNL erkände endast landgränsen (*frontiers*). Däremot erkändes Kampuchebas territoriella integritet inom förhandenvarande "borders", vilket är en vidare term, som även kan innefatta den demarkationslinje till havs, som Frankrike drog 1939 (Brevielinjen).

Vad FNL i själva verket utfäste sig var att respektera Kampuchebas äganderätt till de öar, som tillföll landet när Brevielinjen drogs.

Att erkänna en demarkationslinje som gräns vore för vietnameserna att luckra upp Genèveavtalets bestämmelse att demarkationslinjen längs 17e breddgraden inte fick betraktas som gräns.

Problemet med havsgränsen kompliceras ytterligare av att Frankrike tillämpade tre sjömil havsgräns, även i kolonierna. Avståndet mellan den vietnamesiska ön Phu Quoc och Kampuchebas fastland är betydligt mindre än sex sjömil. Därtill kommer att Kampuchea utvidgade sin havsgräns till tolv sjömil 1969 och Vietnam gjorde detsamma 1977. Båda upprättade också 200 sjömil ekonomiska zoner. När den därav automatiskt följande tvisten om havsgränsen skall lösas, finns också en internationell konvention om havsrätten att beakta.

När det gäller andra slag av avvikelser på Demokratiska Kampuchebas karta från augusti 1977, så finns en tydlig ändring jämfört med tidigare GRUNC-kartor i samma skala. Det rör gränsdragningen mellan provinserna Mondulkiri (Kampuchea) och Song Be (Vietnam)

Det skulle ha krävts stort ömsesidigt förtroende för att undvika gränsintermezzon efter freden. Det fanns knappast några kartor hos de lokala myndigheterna. Skalan 1:100 000 är otillräcklig för att klart avgöra var gränsen går. Stora områden hade tömts på sin befolkning genom USA:s bombningar och växtgifter. När återuppbyggnaden började, kom många nyinflyttade

som inte kände till gränserna. I Vietnam upprättades ”nya ekonomiska zoner”. I Kampuchea var flertalet människor analfabeter.

Förhandlingar inleddes mellan Vietnam och Demokratiska Kampuchea i maj 1976. De var av förberedande art. Sakförhandlingar skulle ha inletts på hög nivå i juni, men kom aldrig till stånd.

Vietnamesiska bosättningar – annektering?

De har . . . installerat sig på flera ställen utan några skrupler i provinserna Rattanakiri och Mondulkiri, i östregionen och i Kampucheas sydvästregion. I realiteten här dessa områden till Kampuchea och var bara tillflyktsställen som den vietnamesiska armén begärt tillstånd att få upprätta på Kampucheas territorium 1965-1975.

Demokratiska Kampucheas regeringsdeklaration 31 dec. 1977.

Dessa påståenden har Vietnam aldrig bestridit. Däremot har Demokratiska Kampuchea gjort det, när man i svartboken skriver att vietnameserna jagades ut 1975. Men det gällde tydligen bara de vietnamesiska trupperna. Problemet med svartboken är att man bara talar om ”vietnameser” utan att skilja på soldater och civila, individer och regering.

I svartboken sägs att Vietnam sände in sitt folk för att medelst mutor kringgå förbudet att förvärva jord. Vid gränsen sägs vietnameser ha byggt pålhus med några pålar på den vietnamesiska sidan och några på den kampuchianska.

Det förefaller viktigt att försöka reda ut vilka olika typer av vietnamesiska bosättningar som man syftar på.

Det fanns äldre vietnamesiska bosättningar i sydöst, längs floderna och Ton Le Sap-sjön liksom i Phnom Penh och andra städer. Många av dessa vietnameser föll offer för pogromerna 1970. Många flydde till Vietnam – siffran 120 000 har nämnts.

Flyktingar kom till Kampuchea från Vietnam på grund av Ngo Dinh Diems (1954-63) terror, USAs bombningar (som trappades upp 1964) och kemiska krig. Hur många är okänt. Det påstods t ex att två tusen buddistmunkar flydde undan Diems förföljelse.

Soldater från FNL och Nordvietnam skötte transporter på Ho Chi Minh-leden. Man kan antaga att de drogs bort 1972-73, då FNL i våroffensiven 1972 skaffade sig en sammanhängande landremsa från 17e breddgraden ner till Mekongdeltat. Dessa områden kunde de behålla efter Parisavtalet 1973. De behövde sedan inga transportleder i Kampuchea.

FNL fick av Sihanouk tillstånd att inrätta tillflyktsområden – ”sanctuaries” – på kampuchiansk mark. Här anlades sjukhus och vapengömmor och hit kom FNL-soldater för att vila. Enligt Sihanouk handlade det om små områden i obefolkade trakter nära gränsen. När USA började bomba dem i mars 1969 drevs FNL längre in i Kampuchea.

Vietnamesiska trupper och instruktörer kom till Kampuchea 1970 för att hjälpa FUNK att bygga upp sina styrkor. Enligt Sihanouk återvände instruktörerna – några tusen – redan 1971. Det mesta av trupperna lämnade Kampuchea 1973, efter Parisavtalet. I denna grupp kan eventuellt också de ”khmer vietminh” ha ingått som levit i Vietnam 1954-70. Svartboken talar om ”infiltratörer” och politiska organisatörer, som motarbetade Pol Pots ledarskap.

De som fanns kvar efter juni 1975 torde sålunda ha varit vietnamesiska bönder – som levit minst tio år i Kampuchea, odlat upp jord, skaffat sig milis – och enstaka vietnamesisk personal. Den nya regimen försökte få ut dem ur landet, men Vietnam gjorde sig ingen brådska. Man hade ju stora problem att försörja befolkningen i Sydvietnam efter ett miljökrig

som ödelagt halva åkerarealen.

För Kampucheas ledare framstod detta som en medveten politik att införliva nya områden med Vietnam. Striderna på det norra gränssnittet (Mondulkiri, Rattanakiri) berodde sannolikt på att Kampuchea försökte köra ut vietnameserna med våld.

De militära angreppen

När det gäller de sammanstötningar som ägde rum före september 1977 var de kampuchianska uppgifterna vaga. ”..., 1975-76 har Vietnam ständigt utfört angreppshandlingar”, hette det i deklARATIONEN 31 december 1977. I svartboken sades att den vietnamesiska målsättningen 1975 ”ännu inte var att angripa Kampuchea utifrån” utan att erövra makten inifrån, att genom infiltration skaffa sig kontroll över det kampuchianska kommunistpartiet.

Kampuchea uppgav sig ha utsatts för artilleribeskjutning alltsedan 1975 och angrepp av vietnamesiska gränsstyrkor i enheter om 20-30 man. Båda dessa uppgifter infogas i resonemang om vietnamesisk infiltration och annektering medelst bosättning. Ett konkret fall anförs från provinsen Kandal, där det tog en månad att lösa konflikten.

Den vietnamesiska landstigningen på de kampuchianska Wai-öarna daterade båda sidor till juni 1975. Kampuchea har aldrig bestridit Vietnams uppgift att attacken kom efter kampuchianska anfall mot de vietnamesiska öarna Phu Quoc den 4 maj och Tho Chu den 10 maj.

Vietnam daterade de första kampuchianska angreppen till lands till den 8 maj 1975. Därefter sades Kampuchea ha attackerat i december 1975, januari 1977, 15-18 mars 1977 samt ha inlett anfall i provinsen An Giang omkring den 30 april och 1 maj (vietnamesiska helgdagar) 1977. Dessa anfall åtföljdes av massaker på civilbefolkningen.

I september 1977 trappades striderna upp. Kampuchea talade om en systematisk invasion i stor skala med tanks, tungt artilleri och flygunderstöd i Kompong Cham (vid väg 7). Vietnam talade om kampuchianska anfall först i Dong Thap, söder om Papegojnäbben och litet senare i Tay Ninh, norr om Papegojnäbben.

Enligt utländska iakttagare evakuerades flera vietnamesiska gränsstäder, däribland Chau Doc (vid väg 1 i An Giang), 20 km från gränsen).

I november inledde vietnameserna en invasion i Svay Rieng (Papegojnäbben) enligt kampuchianskt utsago.

I december 1977 ryckte de in i Takeo och Kampot (området mellan Mekong och havet) och besköt platser längs hela den övriga gränsen norr och söder om Papegojnäbben, uppgav Kampuchea. Detta var den omedelbara anledningen till att Kampuchea bröt förbindelserna.

Därefter drog Vietnam tillbaka sina styrkor – utom i Papegojnäbben – vilket Kampuchea tolkade som en historisk seger, större än segern den 17 april 1975.

Av detta drar jag slutsatsen att det fram till hösten 1977 var Kampuchea som hade det militära initiativet, att de vietnamesiska 3 anfällen var motangrepp. Kampuchea framstår också som mer i aggressivt eftersom det råkade i strid med alla sina grannländer.

Vid ett besök i den laotiska gränsprovinsen Champassak i november 1978 frågade jag om läget vid denna gräns. Det framkom att beskjutningar hade förekommit sedan 1976 mot människor och boskap som kommit för nära Kampuchegränsen. Först den 30 januari 1979 sade Laos något officiellt härom:

... Pol Pot-Ieng Sary-klicken... tog mer än tjugo öar i Mekongfloden från Laos och dödade över tio

laoter. Pol Pot–Jeng Sary-klickens trupper kränkte Laos' gräns tiotals gånger och orsakade stora bekymmer för våra människor i dessa områden. Handlingarna syftade tydligt till att skära av den södra biten av Laos.

Min bild av kampucheansk aggressivitet har också påverkats av vad jag såg i den vietnamesiska gränsprovinsen Tay Ninh i mars 1978. Vid varje hus syntes nygrävda skyddsrum liksom skyddsgropar längs vägarna.

Samtidigt bekräftades indirekt att vietnamesiska trupper stod minst 10-20 km in i Kampuchea på vissa gränsavsnitt, eftersom vi färdades nära gränsen men utom räckhåll för det kampucheanska artilleriet.

Utlänningar som besökt Kampucheas gränstrakter har inte rapporterat några iakttagelser av skyddsåtgärder, skador och gravar så som besökare på den vietnamesiska sidan gjort.

Redan i mars 1978 framstod faran att Vietnam skulle komma att söka en militär lösning på konflikten med Kampuchea. Inställningen hos ledande politiker hade radikalt förändrats jämfört med den som framkom vid mitt besök i mars 1977. Då hade de varit ytterst diskreta om sitt Kampucheproblem och talade bara vagt om att USA försökte driva in kilar mellan de indokinesiska länderna. I mars 1978 försökte de desperat – med hjälp av halvsanningar, citat från Kissinger och Det Bästa, förfalskade foton ur västpressen osv – övertyga oss om att Kampuchea handlade som ombud för Kina, att Vietnam hotades av ett tvåfrontskrig.

Samtidigt var det lätt att se vid besök i ett kampucheanskt flyktingläger att där endast fanns kvinnor, barn och gamlingar. Att männen i vapenför ålder befann sig i militära utbildningsläger bekräftades i privata samtal som en grupp från Svenska kommittén för Vietnam, Laos och Kambodja hade med flyktingar i oktober 1978.

Dessa män återvände sedan som FUNSK-trupper (20 000 man har de uppskattats till) tillsammans med vietnamesiska styrkor (100 000 man) när Vietnam gick till blixtoffensiv in i Kampuchea julen 1978 och störtade Pol Pot-regimen. Den 7 januari 1979 föll Phnom Penh.

Vietnam har försökt beskriva sin Kampucheaoperation som begränsad till gränsområdet. De har påstått att Kampuchea satte in 19 av sina 23 divisioner å 4 000 man i anfall mot Vietnam, där de slogs ut totalt. Detta säger de, gav det kampucheanska folket tillfälle att resa sig och störta Pol Pots terrorregim. Att Pol Pot regerade med terror råder inget tvivel om. Däremot har inte ens vietnameserna kunnat beskriva några folkresningar.

En annan variant av den vietnamesiska historiebeteckningen går ut på att Vietnam gått till motoffensiv i självförsvar. Även om argumentet om självförsvar måste accepteras, återstår för Vietnam att styrka att en operation måste genomföras som förde fram Vietnam till Thailands gräns, för att kunna trygga fred åt den egna befolkningen.

Argumentet att Vietnam skulle ha gjort en ”humanitär intervention” faller *dels* därför att Vietnam självt erkände Demokratiska Kampuchea och hyllade dess framsteg ända till dess Kampuchea bröt förbindelserna, *dels* därför att Vietnam erbjöd en fredsuppgörelse som skulle ha resulterat i en demilitariserad och internationellt övervakad gränzon. Detta hade avskurit oppositionen i Kampuchea från stöd från Vietnam och gjort det omöjligt för den att störta Pol Pot.

I bakgrunden finns det historiska arvet

Vietnam har under århundraden och årtusenden växt ut från Röda flodens delta i norr, söderut, slukat champariket och inlemmat vad som en gång var södra Kampuchea (Kampuchea Krom).

Men detta är endast en del av de folkvandringar som pågått i Östasien, som gått från norr till söder. När det varit missväxt och förtryck i Kina har folk vandrat söderut, in i Vietnam, Laos, Burma. Det ledde till ett ökande tryck på jorden. Från Röda flodens delta pressades människorna söderut. Med riskulturen som bas har vietnameserna utvecklat en stark samhällsorganisation. Sammanhållningen cementerades av de ständiga försöken från Kina att lägga Vietnam under sin överhöghet.

Kampuchéas historia är nästan rakt motsatt. En gång – på tusentalet – var det en stormakt som sträckte sig från nuvarande Sydvietnam till Malaysia. Det var det mäktiga Angkorriket. Angkor blev världens första miljonstad. På 1400-talet började detta rike sönderfalla. Kampuchéa började krympa samman och blev till slut lydrike under Vietnam och Thailand (Siam). Kampuchéa hade förmodligen försvunnit från världskartan om inte Frankrike koloniserat Indokina.

Kolonialmakten drog gränser, även med Thailand och Kina. Tyngdpunkten i Franska Indokina kom att ligga i norra Vietnam. Från Hanoi styrde Frankrike hela Indokina. Hit förlades det enda universitetet. Vietnameser skickades till Kampuchéa och Laos för att sköta administrationen, blev skatteindrivare och poliser. Till gummiplantagerna i Kampuchéa togs vietnameser som slavarbetare.

I Franska Indokina sammanförde kolonialisterna tre länder med starkt skilda kulturer. Det konfucianskt-buddistiska Vietnam hade fått sin kulturella påverkan från Kina, medan Laos och Kampuchéa fått sin buddism och skrift från Indien. De har mer gemensamt med Thailand än med Vietnam, när det gäller exempelvis byggnadskonst, musik, kläder, matvanor. Buddismens religiösa språk – pali – är också gemensamt.

Kolonialmakten berövade människorna deras egna språk. Vägen till bildning gick via franskan. Många ”bildade” talar än idag bättre franska än vietnamesiska/khmer/laotiska.

Efter frigörelsen fanns ett uppdämt tryck att vietnamisera, khmerisera, laotisera. Gammal national stolthet flammade upp. Kampuchéa som har sitt Angkor. Vietnam har sin fyratusenåriga tradition och Hungkungarna som grundade riket enligt legenden. Även Laos har en ärofull historia.

Rester finns kvar av grannländernas folkslag, som etniska minoriteter. De har ofta behandlats illa, kallats ”vildar” och ”slavar”. Undanpressade till bergs- och träskmarker har de fått livnära sig på jakt, fiske och svedjebbruk. Man har jämfört deras öde med de nordamerikanska indianernas.

USA utnyttjade motsättningarna mellan khmerer och vietnameser. Legotrupper utbildades och finansierades av USA, s k specialstyrkor, som rekryterades bland meofolket i Laos, khmererna och montagnarderna i Sydvietnam. När Lon Nol gjorde sin statskupp i Kampuchéa i mars 1970, underblåste han det gamla vietnameshatet. Man inledde pogromer på vietnameser; liken flöt på Mekong-floden.

P-O Karlsson skrev om detta på ett sätt som nu klingar närapå profetiskt:

För att gynna en liten härskande grups intressen har alltså den kambodjanska kuppregimen piskat upp en hetsstämning mellan folkgrupperna, som riskerar att omintetgöra möjligheterna för ett fredligt umgänge mellan länderna och folken i Indokina när kriget en gång slutar.

Efter avkoloniseringen har konflikter uppstått på många håll i världen. Svårast har det varit där det går skarpa kulturgränser, exempelvis mellan det svarta och muslimska Afrika (Etiopien, Sudan, Uganda). Liknande problem har vi i Europa på Irland, Balkan, i Belgien. Men i Europa har gammalt nationalhat fått tillfälle att tyna ut. Hur det levt kvar i Kampuchéa

kan illustreras med ett citat ur svartboken:

De angrepps- och annekteringshandlingar, som vietnameserna gjort sig skyldiga till både förr i tiden och idag, gör det möjligt att klart se vietnamesernas och Vietnams sanna natur, dvs en natur av angripare, annekterare och slukare av andra länders territorium. Vietnamesernas annektering av Champa och Kampuchea Krom vittnar om det.

Kriget mellan Kampuchea och Vietnam har kallats det första kriget mellan två socialistländer. Då glömmar man att de först och främst är u-länder. Även om målinriktningen är socialistisk, är den ekonomiska, sociala och kulturella eftersläpningen många hundra år jämfört med vår.

När länderna i Indokina blev självständiga var de inte bara fattiga utan också ojämnt utvecklade sinsemellan. De franska kolonialisternas intresse hade främst inriktats på Vietnam: kolgruvorna i norr, risboden i Mekongdeltat, gummiplantagerna. Hamnar byggdes i Haiphong och Saigon. Det fanns få läkare, ingenjörer osv i Vietnam – men nästan inga i de båda andra länderna.

Även om det är vanskligt att lita på statistik från u-länder, där det dessutom som i det här fallet varit krig i många år, så kan man ändå våga gissningen att Vietnam relativt sett är två-tre gånger så "rikt" som Kampuchea och Laos. Exporten är mycket mer sammansatt än Kampuchreas (ris, gummi) och Laos' (kaffe, teak, tenn). Det är förståeligt om det i Kampuchea fanns en rädsla för att bli lurad på dessa enda inkomster av grannar med mer utvecklade ekonomier. Det finns likheter mellan Kampuchreas fruktan för Vietnam som "risplundrare" och Rumäniens revolt mot SEVs (COMECON) arbetsfördelning. Båda fruktade att i ett internationellt samarbete tilldelas rollen som leverantörer av billiga livsmedel.

Utvecklingsklyftorna har också haft sin betydelse för kommunistpartiernas uppkomst, utveckling och rekrytering. Till den gamla sjöfararnationen Vietnam kom inte marxismen som importvara. Ho Chi Minh och andra sjömän tog med sig utländska idéer och inympade dem på den traditionella upproriskheten. Det fanns industriella öar, där de kunde agitera och bygga upp organisationer bland arbetare och kulier. Detta gör Vietnam till ett särfall bland u-länder.

Till Kampuchea kom kommunismen däremot med vietnamesiska "missionärer" och bättre situerade ynglingar, som fått chansen att studera i Paris. Böndernas söner fick i bästa fall gå i skola i pagoden och lära sig rabbla böner utantill, på pali, ett språk som varken de eller deras lärare förstod ett ord av. Pol Pot fick bägge slagen av skolning, i pagoden och i Paris.

När de franska kolonisatorerna kom till Vietnam, fann de ett land på tröskeln till en industriell revolution. I Kampuchea fann de ett lantligt paradis, ett "gentle land", befolkat av Rousseaus goda vildar, de leende khmererna. Dessa romantiska klichéer återkom ständigt i västerlänningarnas skildringar av Kampuchea. De dolde stagnation och förtryck, vidskepelse och grymhet.

Skilda vägar till självständighet

I Vietnam fick Frankrike sina första koncessioner av kejsaren i utbyte mot fransk militärhjälp för att slå ner ett bondeuppror. I Kampuchea sökte kungen Frankrikes beskydd mot Siam (Thailand) och Vietnam; landet blev protektorat.

I Vietnam fortsatte motståndskampen, fördes vidare som en stafett. Än var det bergsbor som gjorde uppror, än rojalister, reformatorer, konfucianer. Den stimulerades av Japans seger över Ryssland 1905 och revolutionen i Kina 1911. Den blev republikansk då kejsaren samarbetade med kolonialmakten. Genom Ho Chi Minh länkades konfucianernas frihetssträvanden samman med de franska och amerikanska revolutionernas demokratiska idéer och de

socialistiska i leninistisk tappning med inslag av fabianism och Kooperation. Rörelsen blev republikansk, demokratisk, antikapitalistisk och internationalistisk.

I Kampuchea inträffade det största upproret 1885-86 och det hade kungens stöd. Delvis var det en reaktion mot franska försök att ta ifrån kungen maktbefogenheter, delvis mot vietnamesiska och kinesiska köpmäns inträngande på marknaden.

Därefter blev det ganska lugnt i Kampuchea. När landet ockuperades av Japan under andra världskriget, uppstod en rörelse av ”fria khmerer” (Khmer Issarak). Den var sammansatt av motstridiga krafter med stöd från Japan, Thailand och khmererna i Sydvietnam. Sihanouk antog erbjudandet om självständighet, som Japan lockade med för att göra slut på det franska väldet.

Efter andra världskriget kom Frankrike tillbaka till Indokina. Det ledde i Vietnam till ett åtta år långt och blodigt krig. Medan Sihanouk sökte återställa kungens makt, växte ett folkligt motstånd fram i samarbete med Vietminh. 1950 bildades en befrielsekommitté. Denna rörelse kallade Sihanouk ”Khmer Vietminh”. Han utnyttjade den vietnamesiska och den laotiska befrielse rörelsens framgångar för att pressa Frankrike till eftergifter. Till slut lyckades han utverka självständighet genom ett avtal i november 1953.

De franska styrkorna togs hem från Kampuchea samma månad. Gerillan ställdes inför valet att lägga ner vapnen eller lämna landet. De som fortsatte kampen, jagades ut av Sihanouks trupper. I Battambang anfördes dessa av den man som sexton år senare skulle störta Sihanouk – general Lon Nol.

Kampuchea fick sålunda inte sitt nationella oberoende genom en folklig självständighetskamp utan som en sidoeffekt av vietnamesernas kamp, skickligt utnyttjad av Sihanouk. Den nationella kampen och den sociala revolutionen hade skiljts åt. I Vietnam hade de varit sammanflätade ända sedan nationalistpartiet krossats av kolonialmakten efter ett misslyckat myteri 1930. Efter det stod kommunistpartiet som obestridd ledare för kampen för självständighet, jord och social rättvisa.

1954 års Genèveavtal – källa till motsättningar

Den 20 juli 1954 slutade Genèvekonferensen om Indokina.¹ De deltagande stormakterna var Frankrike, Kina, Sovjetunionen, USA och Storbritannien, Pham Van Dong representerade Demokratiska republiken Vietnam (DRV). Motståndsrörelsen i Kampuchea fick inte delta; landet företrädde endast av Sihanouks delegation. Hans motståndare var upprorsmän utan folkrättsligt skydd.

Resultatet av konferensen blev att Vietnam delades, att den laotiska befrielse rörelsen förvisades till två avlägsna provinser och att de kampuchianska revolutionärerna – som Pol Pot sa 1977 – fick se sitt krigsbyte gå upp i rök.

Alla tre indokinesiska befrielse rörelserna sveks i Genève av Sovjetunionen och Kina, som var mer angelägna om fredlig samexistens än sociala revolutioner i Indokina. Mitt under pågående konferens reste Zhou Enlai till Indien för att förbereda Bandungkonferensen, som skulle hållas ett år senare. Kina ville bryta den amerikanska inringningen. Sovjetunionen ville inte stödja Mendès-Frances regering i Frankrike, när striderna stod hårda om västtysk upprustning och Nato.

Zhou Enlai har gjort självkritik för Kinas uppträdande i Genève. 1971 förklarade han att Kina

¹ För en utförlig redogörelse för Genèvekonferensen, se [Genèveavtalet 1954 – Red](#)

hade accepterat den dåliga lösningen därför att

vi kineser och också våra vietnamesiska vänner vid den tidpunkten saknade erfarenhet i internationella frågor. Ni kan kritisera mig för detta. Jag själv – som en av de kinesiska delegaterna på denna konferens – accepterar er kritik.

Han har förmodligen fel i bedömningen av vietnameserna som ”oerfarna” – de hade bråttom att få ett avtal undertecknat, därför att de fruktade att USA annars skulle hinna ta över det franska kriget, kanske sätta in kärnvapen.

För Kampuchesas del innehöll de under tidsnöd frampressade avtalen fröet till nya konflikter. Garantin för att Kampuchea skulle bli neutralt blev betydligt lösligare än DRV önskat. Bestämmelsen att revolutionärerna skulle få del i makten genom fria val visade sig omöjlig att kringgå.

Den neutralitet som Sihanouks förhandlare utverkade inskränkte sig till Kampuchea utfäste sig att

inte ingå något avtal med andra stater, om detta avtal för Kambodja medför förpliktelse att ingå militärallianser, som inte överensstämmer med FN-stadgans principer.

Sihanouks tvetydighet

Tvetydigheten i Sihanouks agerande visade sig 1955. I mars inledde han förhandlingar med USA om militärbistånd. I april uppträdde han som neutralist och alliansfri i Bandung för att, när han kom hem, underteckna ett avtal med USA om militärbistånd. Amerikanska militärrådgivare installerade sig i Phnom Penh.

De fria valen, som skulle hållas under ”betingelser som respekterar de grundläggande friheterna”, genomfördes i september 1955. Men först hade Sihanouk ändrat författningen, infört en andra kammare utsedd av honom själv, givit kungen ensamrätt att upplösa nationalförsamlingen, förbjudit partikandidater i valet, abdikerat och bildat ett enhetsparti. Detta parti, Sangkum eller ”folksocialistiska gemenskapen” (där ”folk” står för ”undersåtar”), blev i realiteten det enda tillåtna. Där skulle finnas plats för både högern och vänstern.

Den viktigaste inskränkningen var att kandidaterna måste ha varit skrivna i tre år i sin valkrets. Den bestämmelsen stoppade de allra flesta av dem som kämpat i motståndsrörelsen. I valet fick Sangkum 83 procent av rösterna. Vänstern fick 3 procent.

Bitterheten över detta framkom klart i det tal som Pol Pot höll den 27 september 1977:

1955 var det val och ^vi slogs svårt av fienden. 1956 och 1957 fortsatte fienden att slå ner på oss. 1958, när nästa val hölls, satte fienden igång regelrätta operationer för att slå ner oss. Många arresteringar gjordes på landsbygden . . . fienden hade vapnen, lagarna, domstolarna och fängelserna . . .

Han hade själv arresterats 1955 därför att han skrivit kritiskt om militäravtalet med USA.

Vietnameserna kunde inte göra något för att hjälpa sina kamrater i Kampuchea. De var bundna av Genèveavtalens ”icke-inblandning”. De har beskrivit den intressekonflikt som uppstod mellan dem och de kampuchianska kommunisterna som en ganska komplicerad situation:

Sihanouks regering åtnjöt betydande stöd från folket, då den ihärdigt försvarade landets självständighet och neutralitet – i synnerhet mot USA-imperialismens ränker. Att stödja Sihanouk betydde att stödja en regering som var feodal och reaktionär i vissa avseenden, men att bekämpa den med militära medel skulle försvaga den mot USAs ränker.

Det ledde till motsättningar inom Kampucheas folkrevolutionära parti och 1957 började en grupp arbeta på ett nytt program. Den 30 september 1960 bildades Kampucheas kommunistiska parti. Det var 14 representanter för bönderna och 7 representanter från städerna som höll den första kongressen på järnvägsstationen i Phnom Penh.

Pol Pot

Det nya partiet råkade redan från starten i konflikt med det vietnamesiska. Detta sägs ha upprätthållit kontakterna med det som återstod av det gamla partiet. Konflikten hårdnade när Kampucheas KP 1968 övergick till väpnad kamp.

Var beslutet att välja väpnad kamp ett uttryck för revolutionsromantik och ”maoism”? Det har hävdats från vietnamesiskt håll. Man har pekat på de impulser som de nya kampucheanska kommunistledarna tog med sig hem från sina studieår i Paris, där Pol Pot var 1949-53, Ieng Sary 1950-57, Khieu Samphan 1954-60 och Son Sen 1950-55. Det var år då striderna stod heta bland kommunisterna om den fredliga vägen till socialismen eller den revolutionära. De skakades av Chrusjtjovs uppgörelse 1956 med Stalin-tiden och Ungernrevolten samma år. Det kampucheanska partiet var inte det enda som splittrades.

Men det fanns också – och det är säkert mycket viktigare – motsättningar i Kampuchea, som skärptes. Landet beskrevs som en fredens oas under dessa år, då Vietnamkriget trappades upp.

Den fredliga oasen Kampuchea skakades av in- och utrikespolitiska kriser Sihanouk har anklagat de aristokratiska klanerna, som intrigerade vid hovet och slogs om makt och rikedomar, kallat dem blodsugande iglar. USA och Thailand använde ekonomiska påtryckningar och Khmer Serei-trupper för att få ett västvänligare Kampuchea. Försök gjordes att röja Sihanouk ur vägen. Saigon-regimen var ett ständigt hot mot gränserna. 1963 bröt Sihanouk de diplomatiska förbindelserna. I mitten av 60-talet blev den ekonomiska krisen akut. Man försökte öka exportinkomsterna genom att pressa fram större mängder ris från bönderna, medelst sänkta uppköpspriser. Redan 1959 hade planer för att skapa former för lokalt självstyre skrinlagts. Sihanouk satsade mycket på att utbilda ungdomen. Men när studenterna tagit sina examina fann de inget arbete, om deras familjer inte hade råd att ”köpa” poster åt dem.

1959 mördades kommunistledaren. Partiet utsattes för förföljelse. Det var då som Pol Pot kom in i ledningen. 1960 fängslades Khieu Samphan. Hans tidning förbjöds och utgivaren mördades. 1962 arresterades partiets generalsekreterare tillsammans med tretton andra i ledningen. De brännmärktes av Sihanouk som farliga vänsterelement, för att gå Vietminhs och den ”kommunistiska imperialismens” ärenden. De dömdes till döden. Då blev Pol Pot generalsekreterare. Samma år avskedades Son Sen från sin rektorstjänst, anklagad för att ha baktalat monarkin. 1963 gick Pol Pot, Ieng Sary och Son Sen under jorden.

Men bilden är inte entydig när det gäller kommunisternas sätt att agera. Khieu Samphan ingick i regeringen 1962-63. Han och två andra – Hou Youn och Hu Nim – omvaldes till nationalförsamlingen 1966.

Situationen komplicerades ytterligare genom den kinesiska kulturrevolutionen. De som spred Maos ”lilla röda” kastades i fängelse, några avrättades. Samtidigt åkte Sihanouk till Peking och omfamnade Mao med största hjärtlighet.

1967 utbröt en bonderevolt i provinsen Battambang. Kommunisterna anklagades för att ligga bakom och utsattes för förföljelse. Khieu Samphan varnades av Sihanouk och gick under jorden tillsammans med Hou Youn och Hu Nim. De dömdes till döden i sin frånvaro. Litet senare började de första beväpnade propagandagrupperna dyka upp i byarna. I januari 1968

sågs den kommunistiska gerillaarmén ha bildats. De stred mot regeringsstyrkor som i stor utsträckning fått vapen från Sovjetunionen och Kina.

Sihanouk bryter med USA

Under trycket av den amerikanska upptrappningen i Vietnam bröt Sihanouk 1965 med USA och inkallade en konferens i Phnom Penh för att stärka den indokinesiska solidariteten.

Sihanouk gav FNL tillstånd att transitera förnödenheter från hamnen i Kompong Som (Sihanoukville) och inrätta "sanctuaries" (tillflyktsområden) i Kampuchea. 1967 fick DRV en ambassad i Phnom Penh och FNL öppnade en representation. Samma år förbjöds studentförbundet för sin radikalisms skull.

I mars 1969 började USA i hemlighet bomba vietnamesernas tillflyktsområden i Kampuchea. En månad senare utfäste sig USA att respektera Kampuchreas gränser. Men samtidigt – från den 18 april till den 14 maj – förstörde USA 15 000 hektar gummiplantager i provinsen Kompong Cham med avlövningsgifter. I juni återupptogs de diplomatiska förbindelserna USA-Kampuchea. Det var en minst sagt motsägelsefull utveckling.

Om USAs ansvar för att Kampuchreas yttre fred torpederades är uppenbart, så är det svårare att bedöma i vilken utsträckning Sihanouk har ansvaret för den inrikespolitiska krisen, korruptionen och repressionen. Mycket av misslyckandena undanhölls honom. Verkligheten skönmålades. Så här kunde det låta:

Under det år som gått till ända har vårt kära Kampuchea tack vare de övermänskliga ansträngningar, oefterlikneligt självupoffrande anda och gränslösa försakelser, som Samdech Euw behagat ägnat det, kunnat leva i fred och genomföra ständiga framsteg på alla områden.

Det var Kairoambassadören Sarin Chhaks nyårshälsning 1968 till landsfadern Sihanouk.

Men i andra kretsar jäste oppositionen:

Kambodja och dess ungdom försöker komma till tals, överrösta dubbelmoralen och passiviteten. Om man lyssnar, märker man otåligheten som revolterar, ledan bakom den utomordentliga vänligheten – och fruktan också – trots detta khmerleende som med rätta är berömt. Och även om serviliteten som råder i maktens korridorer tycks säga att envar är till freds . . . måste man räkna med att dessa knäfall en dag förbyts i våld.

Det skrev en universitetslärare 1969.

Året därpå brast fredens idyll. Den 18 mars 1970 kom militärkuppen. Sihanouk avsattes, Khmerrepubliken utropades. Kampuchea invaderades av USA. De enda som förutsett att detta måste komma – och förberett sig för det – var Pol Pots kommunister. Deras gerillaarmé blev nu en värdefull tillgång. Sihanouk och Pol Pot förenades av samma intresse – att jaga bort förrädarna från Phnom Penh. Det delades också av vietnameserna. De bittra fienderna hade blivit allierade.

En tid av vapenbrödraskap

Strax efter kuppen hölls överläggningar i Peking mellan representanter för Sihanouk och kommunistpartiet.

Sihanouk och kommunisterna kompletterade varandra. Den ene hade ett massivt stöd bland bönderna, de andra en armé på kanske 4 000 man plus gerilla. Bägge hade mycket litet vapen.

Den befrielsearmé som snabbt växte fram, kom att bestå av vitt skilda grupper: kommunister (röda khmerer), sihanoukister inklusive stora grupper ur Kampuchreas armé, "Khmer

vietminh” som återvände från Hanoi samt intellektuella från städerna. Möjligen var de ”rosa khmererna” en särskild grupp. Det är svårt att få reda på i vilken grad som dessa olika element smälte samman eller om de kanske ansvarade för olika geografiska områden.

En månad senare hölls de indokinesiska folkens toppkonferens i Kanton i Kina, på Sihanouks initiativ. Där förhandlade man om vietnamesisk hjälp till den kampucheanska befrielsearmén i form av vapen och instruktörer och om hur operationerna skulle samordnas. Enligt Sihanouk skickade Vietnam ”magnifika” militärinstruktörer, som ”kom, gjorde sitt jobb och reste hem. Långt före utgången av 1971 var det inte mer behov av nordvietnamesiska instruktörer.” Han talade också om den ”strålande samordningen mellan hela Indokinas väpnade styrkor och folk”.

Denna bild står i stark kontrast till svartbokens, där det sägs att Kampuchesas kommunistparti bestämt vägrat att gå med på vietnamesernas förslag om gemensam stridsledning. Vidare skulle vietnameserna ha lovat 5 000 gevär, av vilka Kampuchea inte fått ett enda. Svartboken framställer det som om vietnameserna endast varit intresserade av att sätta in en mindre styrka, 600 man, för att infiltrera. Huvudtesen är att det var vietnameserna som behövde det kampucheanska kommunistpartiets hjälp, att vietnameserna bara saboterade och att det var kampucheanerna som besegrade USA. Utan dem hade Sydvietnam aldrig kunnat befrias . . .

Man kan anta att de kampucheanska kommunisterna redan från början hade målsättningen att det nu skulle bli en social revolution i Kampuchea och ingen återgång till Sihanouktidens politik.

Hur förhållandet var mellan de båda kommunistpartierna under dessa första år av vapenbrödraskap, vet vi föga om. Stora områden befriades mycket snabbt. På ett år hade FUNK skaffat sig kontroll över 4/5 av territoriet, 751 av de 1 129 byarna, enligt egen uppgift. Det måste ha krävt stora vietnamesiska insatser. Vietnameserna säger att de utrustade hela regementen och att de befriade hela provinser, som de överlämnade till ”de nya kampucheanska ledarna”

Problem måste ha uppstått att organisera samhällslivet. FUNK saknade politiska, medicinska och jordbrukstekniska kadrer. Svartboken påstår att vietnameserna satte upp skolor i hemlighet, men att dessa upptäcktes och undanröjdes. Enligt vietnameserna var det förbjudet för kampucheanerna att ha nära kontakt med dem. Och att de utsattes för överfall av röda khmerer, som tog deras vapen.

Det spända förhållandet komplicerades ytterligare genom Sovjets politik. Sovjetunionen erkände inte GRUNC och bibehöll sin ambassad i Phnom Penh. I Moskva hade Lon Nol kvar ambassaden, medan FUNK fick sätta upp ett kontor. Det gick också rykten om att Sovjetunionen försökte sätta upp en ”tredje kraft” i Kampuchea. Zhou Enlai anklagade ”vissa makter” för att försöka splittra FUNK. I Phnom Penh försökte Lon Nol få till stånd ett legalt kommunistparti och enligt Wilfred Burchett var Sovjetunionen och Frankrike inblandade i detta.

Ytterligare en konfliktorsak uppstod i och med att förhandlingarna mellan Kissinger och Le Duc Tho kom in i slutskedet hösten 1972. Kampucheanerna ändrade sin inställning till det avtal, som utarbetades. Så sent som den 22 december 1972 krävde GRUNC att USA skulle underteckna den föreliggande texten. När Parisavtalet till sist undertecknades den 27 januari 1973 var den kampucheanska inställningen betydligt kyligare trots att båda texterna innehöll samma skrivning om att avtalsparterna inte skulle få använda Kampuchesas territorium för militära ändamål och föra in vapen och militärpersonal i landet.

Började det redan 1973?

När Parisavtalet skulle undertecknas gjorde Henry Kissinger för USAs del ett muntligt förbehåll. Till dess FUNK gått med på eldupphör – åtminstone de facto – skulle USA fortsätta att bomba Kampuchea.

Han motiverade denna ”tolkning” av avtalet med att inget datum utsatts för när de utländska makterna skulle evakuera Kampuchea (punkt b) i avtalets artikel 20. Men redan i punkt a) hade USA utfäst sig att respektera 1954 års Genèveavtals bestämmelser om det kampuchianska folkets självbestämmanderätt, Kampuchreas neutralitet etc. ”Tolkningen” var ett flagrant avtalsbrott, som skulle bringa omänskliga lidanden över det kampuchianska folket.

Bombstoppet i Vietnam möjliggjorde för USA att istället sätta in sina B-52-or mot Kampuchea. Från den 8 februari till den 15 augusti 1973 fällde USA 257 465 ton bomber där, vilket kan jämföras med de 160 000 ton som USA fällde över Japan under andra världskriget. Chocken blev desto våldsammare som USA använde B-52-or, som går för högt för att höras och synas från marken. För människorna ute i byarna måste det ha varit som domedagen, när marken plötsligt exploderade. Det finns åtskilliga vittnesmål om den vanvettiga skrällen, och om hur de röda khmererna hårdnade.

Kampucheanerna stod ensamma. Avtalet förbjöd Nordvietnam och PRR att leverera vapen.

Förhållandet mellan kampuchianer och vietnameser blev inte bättre när Kissinger försökte pressa Hanoi att få FUNK att acceptera en kompromissfred. Han hotade med nya bombningar mot Nordvietnam och lockade med återuppbyggnadsbistånd. Enligt amerikaner, som deltog i dessa förhandlingar, vägrade Hanoi. Årsskiftet 1973-74 utförde USA spaningsflygningar över Nordvietnam, som tolkades som en förberedelse för att bomba på nytt. Mycket tyder på att detta hot blivit verklighet om inte Watergateskandalen kommit emellan.

Sihanouk har berättat om det hat som Khieu Samphan, Son Sen och andra gav uttryck åt, när de med honom efter 1975 talade om ”det vietnamesiska förräderiet” 1973. Då vidtog de röda khmererna radikala åtgärder för att bli kvitt alla vietnameser, sa de. ”Agenterna” likviderades, övriga kördes ut med våld. Sihanouk jämför det med Hitlers folkmord på judarna.

De radikala åtgärderna under 1973 kan dock ha haft flera förklaringar. I mars besökte Sihanouk den befriade zonen. Ieng Sary, som följde Sihanouk på resan (genom Vietnam), och de röda khmerledarna inne i landet blev varse hur populär Sihanouk fortfarande var bland bönderna och hur goda kontakter han hade med vietnameserna. Det framkom eftertryckligt i den film och det bildalbum, som producerades. De såg att de än en gång kunde komma att gå miste om segerns frukter. För att avvärja hotet inledde de en oåterkallelig samhällsomvandling. I maj började de organisera befolkningen i jordbrukskooperativ. Pengarna ersattes med byteshandel. I november flyttades de sista ministrarna i GRUNC in i landet.

1974 kom det allt fler flyktingar från den befriade zonen trots att bombningarna upphört. De talade om tilltagande våld, blind och till synes meningslös brutalitet, familjebandens upplösning, långa indoktrineringsmöten. Buddismen trängdes undan och agitation mot Sihanouk började rapporteras.

Sihanouk sa i en intervju i december 1973:

De röda khmererna är rädda att släppa in Sihanouk, men det är förståeligt eftersom det skulle kunna omintetgöra deras kommunistiska utveckling. De har rätt, de är de enda som kan ge Kambodja en ickekorrumpad regering och förvaltning.

Hans reaktion var dock motsägelsefull. Efter besöket i Kampuchea i mars var han tillräckligt alarmerad över de röda khmerernas hårda politik för att oro Zhou Enlai. Denne bad den franske Pekingambassadören att varna Kissinger för vad som skulle hända om USA inte förhandlade fram en fredslösning med Sihanouk. Ju längre kriget varade, desto mer extrem skulle utgången bli. Kissinger lyssnade inte.

1975 – segrar som skakade världen

Den 17 april 1975 befriades Phnom Penh. Små grupper av unga, kanske femtonåriga soldater strömmade in från alla håll, under tystnad. De mottogs med jubel, men själva verkade de helt utmattade, främmande och allt annat än glada. De satte genast i gång att tömma huvudstaden. Och alla andra städer, som befriades denna dag.

Den 30 april befriades Saigon, den sista i raden av städer som föll som käglor i den 55 dagar långa slutoffensiven. Redan innan soldaterna marscherat in, hade maktövertagandet börjat. FNLs underjordiska kadrer och tredje kraftens folk intog strategiska ställningar, samlade in vapen, organiserade. Det blev inte det blodbad, som amerikanerna hade spått.

I Kampuchea var det en rent militär seger – slutet på en lång belägring. I Vietnam var det lika mycket en seger som vunnits med politisk kamp, och med en helt annan strategi. Att olika metoder kom till användning var inte resultatet av något val. Det var förutsättningarna som var olika.

I Vietnam hade kriget pågått i trettio år. Revolutionärerna hade haft tid att bygga upp organisationer och utbilda kadrer. 1975 återvände de till den stad där de fyrtio år tidigare vunnit det enda val som vietnameserna fått deltaga i på den franska tiden. Nu kunde äntligen familjerna återförenas efter den långa delningen. Nästan varje familj hade söner i bägge arméerna.

Kampuchea hade kastats ut i kriget, som egentligen gällde Vietnam. På fem år hade man varken hunnit bygga upp organisationer eller kadrer. Genom USAs försorg hade landet delats, inte i nord-syd utan i stad-land. Det hade resulterat i tankegångar som dem som en politisk kommissarie uttryckte till François Ponchaud:

Staden är dålig för i staden finns det pengar. Människorna går att reformera men inte staden. Det är när människan odlar, sår och skördar i sitt anletes svett som hon lär känna tingens verkliga värde.

Förutsättningarna för återuppbyggnaden var också olika. I Sydvietnam hade USA praktiserat historiens första miljökrig. Halva åkerarealen och nästan lika mycket av skogen var förödd. Att skicka människorna från städerna ut på landet var omöjligt utan ett omfattande förberedelsearbete. Kampuchea kunde inte försörja befolkningen i städerna – där fanns ingen motsvarighet till Nordvietnam som kunde hjälpa till, skicka vacciner och läkare osv.

De båda länderna gick skilda vägar, vilket fick konsekvenser för deras förhållande till omvärlden och till varandra.

Ett nytt Angkorrike

1975 stod de röda khmererna som ensamma segerherrar. De hade undanröjt Sihanouks anhängare och de provietnamesiska grupperna. Nu, när de skulle börja bygga upp det nya samhället, sökte de inte efter utländska modeller utan i den egna historien. Angkor blev förebilden, det stora mäktiga riket som var uppbyggt på ett blomstrande jordbruk och väldiga bevakningsarbeten. Detta rike skulle de återupprätta för att sätta punkt för förnedring och utlandsberoende.

Detta val dikterades även av rädslan för Vietnam, för att Kampuchea som nation skulle slukas

av ”den vietnamesiska cancer”. Enligt Sihanouk skulle Khieu Samphan många gånger ha förklarat hur denna cancer skulle avlägsnas genom ”tre kirurgiska ingrepp”:

1. Vietnameserna skulle köras ut ur landet.
2. Alla kampucheaner måste arbeta två, ja tio gånger så hårt som vietnameserna för att göra Kampuchea starkare än Vietnam i alla hänseenden – militärt, ekonomiskt, ideologiskt.
3. En militär konfrontation i stor skala för att möta Vietnam och stoppa sovjetisk-vietnamesisk expansionism.

Liksom Sihanouk sökte Demokratiska Kampuchea skydd hos ”den kinesiska draken” mot ”den vietnamesiska tigern”. Sihanouk liknade Kampuchea vid en kattunge i denna jämförelse.

Så blev revolutionens största landvinning, som ledarna uttryckte det, att ”vi för första gången på många hundra år framgångsrikt kunnat hävda territoriet”.

Hungkungarnas rike

Vietnam sökte också i sin historia efter förebilder. Det gällde att återskapa nationens enhet, fylla tomrummet efter CocaCola-kulturen med ett nationellt innehåll.

Vietnameserna gick tillbaka fyra tusen år i sin historia, till Hungkungarna som enligt legenden grundat riket. Bara några veckor efter segern öppnades en utställning i Ho Chi Minh-staden om dessa gamla Hungkungars land. Men att uppamma den vietnamesiska historien var också att aktualisera alla krig mot grannen i norr, det Kina som Kampuchea tog som skyddspatron.

Ett nytt läge i Sydostasien

Saigons fall fick en chockverkan i grannländerna och den förstärktes av att slutoffensiven hade rullat fram så snabbt. Omvärlden såg stridsvagnarna, artilleriet, raketerna och den mänskliga armén som en väldig flodvåg. Den framkallade rysningar bland eliterna i länderna runtomkring och jubel bland vänstern där.

Det återförenade Vietnam framstod sålunda som en stormakt i regionen. Skulle Vietnam börja exportera sin revolution, stödja gerillakampen i de andra länderna? USA var inte längre någon garant för status quo. Det var inte bara Kampuchea som fruktade vietnamesisk expansion. En fransk journalist skrev att Mekong-floden är en bräcklig barriär som skiljer Thailand från

de femtio miljoner revolutionärer som leds av arvingarna efter Ho Chi Minh, som i sitt testamente ålägger tropikstalinisterna en segerrik marsch ända fram till Singapores portar.

Visserligen står det inte ett ord i Ho Chi Minhs testamente (maj -69), om Indokina och Sydostasien, men ändå uppfattades Vietnams seger som ett hot.

Hotet är inte bara militärt utan också – och kanske framförallt – politiskt. Om den vietnamesiska socialismen skulle visa sig framgångsrik, skulle den kunna bli farligt smittsam. Eller som en indonesisk regeringstalesman uttryckte det:

Indonesien och de övriga ickekommunistiska länderna i Asien måste fram till 1980 försöka åstadkomma högre eller åtminstone lika hög levnadsstandard som Vietnams, om de ska kunna förhindra att vietnamesiskt inflytande ska tränga in.

De ickekommunistiska staterna i Sydostasien mötte detta hot med att blåsa nytt liv i sin regionala sammanslutning ASEAN. Här ingår Filippinerna, Indonesien, Malaysia, Singapore och Thailand. Inget av länderna har något demokratiskt styrelseskick utan regeras av små eliter. I tre av dem (Filippinerna, Malaysia och Thailand) pågår krig mot kommunistgerillor, som har sin sociala bas bland småbönder, som slås ut av jordbrukspolitiken, och minoritetsfolk (t.ex. muslimerna i södra Filippinerna). Dessa kommunistpartier är influerade av Mao

Zedongs tänkande, har länge haft radiosändare i Kina och stött Kinas politik. Ett sådant parti finns även i Burma.

Under kriget var ASEAN-länderna engagerade på USAs sida. Thailand medverkade med trupper. De amerikanska baserna i Thailand och Filippinerna spelade en viktig roll i bombkriget.

Efter kriget skedde en omgruppering av de politiska krafterna. Vietnam närmade sig ASEAN-länderna, men ställde samtidigt som villkor för normalisering att inget land skulle upplåta baser som skulle kunna användas mot ett av de andra. Sommaren 1976 utrymde USA sina baser i Thailand, som strax därefter upprättade diplomatiska förbindelser med Vietnam. Utvecklingen bröts emellertid genom militärkuppen den 6 oktober 1976, då en starkt Vietnamfientlig junta tog makten, som den behöll ett år, till nästa kupp. Den nye premiärministern general Kriangsak Chamanand återupptog avspänningspolitiken gentemot Vietnam och Laos. Ett viktigt mål var att åstadkomma inrikespolitisk fred genom att få Kina, Vietnam och Laos att sluta stödja kommunistgerillan.

USAs tillbakadragande innebar att ASEAN-länderna inte längre kunde räkna med direkt amerikanskt stöd utan själva måste bygga upp sitt försvar mot yttre och inre fiender. Militärsamarbetet mellan dem och med Australien förstärktes. Detta sågs med stor misstänksamhet i Hanoi, som fruktade en tänkbar utveckling av ASEAN till en militärallians som ersättning för den sydöstasiatiska pakten SEATO, vilken upplöstes i juni 1977.

ASEAN och Vietnam lanserade var sin modell för en neutralisering av Sydostasien innefattande både de kommunistiska och ickekommunistiska staterna, även Burma. Bakom den vietnamesiska målsättningen ”fred, oberoende och verklig neutralitet” tyckte sig Kina se Sovjets plan på en asiatisk säkerhetspakt och stödde därför ASEANs målsättning ”fred, frihet och neutralitet”. Sydostasien drogs in i en häftig polemik Sovjet–Kina.

Indokina och stormakterna

Stormaktsinblandningen i Indokina går tillbaka till Jaltakonferensen i februari 1945 då Roosevelt, Stalin och Churchill beslutade att Storbritannien och Nationalistkina skulle gå in med trupper och avvärja den japanska ockupationsarmén. De banade väg för Frankrikes återerövring och så började det första Indokinakriget. När det avslutades 1954 i Genève fick revolutionärerna acceptera en uppgörelse som lämnade dörren öppen för USA.

Vietnam, Laos och Kampuchea blev dominobrickor, som USA med alla medel skulle hindra att falla, en buffert mot ”det röda Kina”. Det andra Indokinakriget började.

Sovjet och Kina blev viktiga biståndsgivare till Nordvietnam och Kampuchea och till befrielseströrelserna. När de båda socialistiska stormakterna kom i konflikt med varandra, försökte deras indokinesiska vänner länge driva en utrikespolitik, som brukar beskrivas som en ”balansgång”. ”Balansgång” Kina–Sovjet

Sihanouk sökte utverka bistånd från USA genom att hota med att han annars skulle gå till Sovjet (eller Kina) och få det. Han upplät tillflyktsområden åt FNL som skydd mot Saigonregimens markerövring och räder, men blundade när USA i mars 1969 började bomba dem i hemlighet. Efter kuppen 1970 begärde han ställningstaganden av Kina med hänvisning till vad Sovjet lovat och tvärtom.

Nordvietnams ”balansgång” Sovjet–Kina utgick från att Vietnams kamp mot USA gjorde det till brännpunkt i ett världsrevolutionärt sammanhang. Det låg sålunda i Sovjets och Kinas egenintresse att stödja Vietnam, som stod i frontlinjen i en världsomspännande kamp mot

imperialismen med USA i spetsen. Sovjet måste stödja Nordvietnam som socialistlägrets utpost i Sydöstasien, Kina måste göra det för att skydda sin södra flank.

Till att börja med var det den sovjetiska avspänningspolitiken under Chrusjtjov som vietnameserna kritiserade. Ännu i december 1963 sade partiledaren Le Duan att ”Kinas revolutionära taktik är ett föredöme för många kommunister i Asien, Afrika och Latinamerika”.

I och med att USA trappade upp kriget i Vietnam, satte in marktrupper och började bomba Nordvietnam 1965, ökade vietnamesernas behov av militärt bistånd drastiskt. De måste frångå gerillataktiken och börja föra krig med reguljära trupper. Därmed hamnade de närmare den sovjetiska linjen. Samtidigt kom kulturrevolutionen i Kina.

Motsättningarna kom i öppen dager, när DRV och FNL började förhandla med USA 1968. Kina motsatte sig denna utveckling.

Linkage = sammankoppling

När Nixon valts till president i november 1968, inställde han sig genast på att utnyttja konflikten Moskva–Peking. Samtal inleddes med Kina om normalisering och med Sovjet om begränsning av de strategiska rustningarna (SALT). Nixons ”fred med heder” i Vietnam fick inte framstå som en amerikansk flykt. En proamerikansk regim måste få sitta kvar vid makten i Saigon. För att skydda trupphemtagningen från Sydvietnam utvidgade Nixon kriget till Kampuchea. Varken Sovjet eller Kina hade några egna intressen att bevaka i Sydvietnam – huvudsaken var att USA tog hem sina trupper.

Hanoi reagerade med våldsamt bitterhet, man menade att ”Nixon-doktrinen endast syftade till att nå samförstånd mellan stormakterna på de mindre ländernas bekostnad”.

1972 fick vietnameserna hårdhänt erfara hur denna Nixons ”linkagepolitik” slog mot dem, hur en fredsuppgörelse i Vietnam kopplades ihop med Sovjets och Kinas egna intressen av uppgörelser med USA. Nixon reste till Peking och Moskva, medan B-52-orna tömde sina laster över Vietnam.

De nationella intressena

När freden kom och USA lämnat Indokina, var denna region inte längre brännpunkten i den antiimperialistiska kampen. Förutsättningarna för Vietnams och Kampuchreas utrikespolitik hade förändrats. De nationella intressena kom i förgrunden. En vietnamesisk talesman uttryckte det på följande sätt:

Under kriget var det livsviktigt för Vietnam att både Kina och Sovjet hjälpte Nordvietnam maximalt. Idag är det inte lika livsviktigt längre . . . detta grannskap har både positiva och negativa sidor. I varje fall måste det politiska och kulturella trycket från norr avlägsnas. Därför spelar närmandet till Sovjet en mycket viktig roll för Vietnam idag. Det finns ett påtagligt starkt sovjetiskt intresse som sammanfaller med det vietnamesiska intresset – att minska Kinas inflytande i denna del av världen.

Kampuchea hade ett liknande intressen att närma sig Kina för att minska Vietnams inflytande i regionen. De som inte hade gemensamma gränser närmade sig varandra, mot grannen, som uppfattades som ett hot.

Sovjet – en utböling

Till skillnad från Kina, som under århundraden och årtusenden spelat en framskjutande roll i Sydöstasien – ekonomiskt, politiskt, kulturellt – så har Ryssland och sedan Sovjet aldrig haft några egentliga intressen i regionen. Först i och med Genèvekonferensen 1954, där Sovjet

innehade den ena av de två ordförandeposterna

(Storbritannien hade den andra) och det därefter givna biståndet till Nordvietnam, fick Sovjet intressen att bevaka. Detta innebär att man i Sydostasien inte ser Sovjet – i motsats till Kina – som en stat med en legitim historisk anknytning utan som en nykomling, ja rent av en utböling. På grund av den unika roll som Vietnam spelat för avkolonisering och självständighetssträvanden har det sovjetiska stödet till Vietnam blivit en betydande politisk tillgång för Sovjetunionen, inte minst i tredje världen.

När kriget var slut erbjöd Sovjetunionen ett vänskapsavtal och ekonomiskt samarbete inom ramen för SEV (COMECON). Men vietnameserna var till en början kallsinniga och, föredrog hellre kontakter med de mindre nationerna inom det europeiska socialistblocket. Vietnam gick in i den alliansfria rörelsen, Världsbanken, Internationella valutafonden och Asiatiska utvecklingsbanken. Först 1978 anslöt sig Vietnam till SEV och senare samma år undertecknades ett vänskapsavtal med Sovjetunionen. Men båda dessa överenskommelser gjordes med förbehåll från Vietnams sida och först sedan Kina kommit att uppfattas som ett hot. Med medlemskapet i SEV förknippades en rätt för Vietnam att ställa sig utanför en del av samarbetet och vänskapsavtalet innehåller inga bindande militära klausuler utan bara att konsultationer skall ske när och om ettdera landet hotas. Först efter Kinas invasion i februari 1979 fick sovjetiska krigsfartyg angöra vietnamesiska hamnar. Samtidigt ökade den sovjetiska aktiviteten i ASEAN-länderna i form av handelsavtal, ekonomiska förbindelser och politiker-resor.

Tomrum och inringning

Tre dagar efter Saigons fall i april -75 spådde USAs utrikesminister Henry Kissinger att Kina skulle öka sina ansträngningar att få normala förbindelser med USA eftersom Kina

nu har 40 miljoner vietnameser vid sina gränser, som inte precis lider brist på självförtroende.

Två månader senare varnade Kinas vice premiärminister Deng Xiaoping för ”den andra supermakten” som ”med tygellösa ambitioner sträckt ut sina tentakler vitt och brett”, och som ”omätligt försöker skaffa sig militära baser i Sydostasien”. Kina började se ett ”tomrum” efter USA som Sovjet skulle komma att fylla, och började se sig inringat av Sovjet–Vietnam.

Liknande inringningstänkande utvecklades på andra håll. Ju mer Kina utökade förbindelserna med USA och Natoländerna, desto mer alarmerat blev Sovjet. Vietnam såg sig inringat av Kina–Kampuchea. Ett närmande Vietnam–Thailand skulle ha försatt Kampuchea i kläm mellan två sköldar. De konflikter som fanns redan 1975, Vietnam–Kampuchea och Vietnam–Kina inrangerades nu i den globala motsättningen Sovjet–Kina. Kinas världssyn bygger på den sk teorin om de tre världarna, Vietnam på ”de tre strömmarna”. Kampuchea anslöt sig till ”de tre världarna”.

De *tre världarna* är

- 1) supermakterna USA och Sovjet, varvid Sovjet är nykomling och som sådan ”hungrigast”
- 2) övriga industriländer: Väst- och Östeuropa, Japan, Kanada, Australien
- 3) den tredje världen, dit Kina räknar sig.

De *tre strömmarna* är

- 1) socialistländerna med deras ekonomiska och militära styrka, som avhåller imperialisterna från krigiska äventyr
- 2) de nationella befrielseströrelserna i tredje världen och u-länderna som kämpar för att bli

ekonomiskt oberoende

3) arbetarrörelsen och andra demokratiska krafter i kapitalistländerna.

Härav följer att Vietnam och Kina ser annorlunda på USAs baser i världen i allmänhet och Sydöstasien i synnerhet, Pinochets Chile, schahens Iran, konflikterna i Afrika osv. För Kina har Vietnam blivit ”Asiens Kuba” som sägs vilja sluka Indokina, Thailand, Malaysia, Singapore och hota västmakternas passage genom Malackasundet till Mellanösterns olja. Närmandet Vietnam–Sovjet blir ur detta kinesiska perspektiv en av flera sovjetiska framstötter söderut mot varmt vatten – att jämföras med regimskiftena i Iran och Afghanistan. På detta sätt har skeendet i Indokina även blivit kopplat till Europa: Rumänien och Jugoslavien har tagit Kampuchéas parti, medan Albanien bytt sida.

Ur Sovjets och Vietnams perspektiv innebär å andra sidan närmandet USA–Kina och Japan–Kina att de ser ett hot om en axel Washington–Tokyo–Peking. Både Japan och USA har anslutit sig till den kinesiska formeln ”hegemonism”. Det skedde i freds- och vänskapsavtalet Kina–Japan, som undertecknades i augusti 1978, och vid Brzezinskis besök i Peking i maj 1978.

Vietnam och USA

Efter 25 års amerikansk militär intervention och 4,2 miljoner ton bomber (det motsvarar drygt 200 atombomber av Hiroshimatyp) är vietnameserna ytterst misstänksamma mot USAs förehavanden och avsikter.

Medan Vietnams relationer med en rad västländer (Frankrike, Västtyskland, Storbritannien, Italien, Kanada, Japan m fl) förbättrats sedan krigsslutet, har de förhandlingar som förts med USA förblivit resultatlösa.

I det fredsavtal, som undertecknades den 27 januari 1973 i Paris av DRV, PRR, USA och Republiken Vietnam (Saigonregimen), stod:

USA utgår från att detta avtal skall inleda en tid av försoning med Demokratiska republiken Vietnam liksom med alla folken i Indokina. Fullföljande sin traditionella politik kommer USA att bidra till att läka krigets sår och till återuppbyggnaden av Demokratiska republiken Vietnam och hela Indokina. (Artikel 21). Genom krigets avslutande, fredens återställande i Vietnam och detta avtals strikta efterlevnad kommer förutsättningar att skapas för att etablera nya, jämlika och ömsesidigt fördelaktiga relationer mellan Demokratiska republiken Vietnam och Förenta staterna utgående från vars och ens oberoende och suveränitet och icke-inblandning i varandras inre angelägenheter. Detta kommer samtidigt att trygga en stabil fred i Vietnam och bidra till att bevara varaktigt fred i Indokina och Sydöstasien. (Artikel 22).

Så blev det inte. Ännu har inga diplomatiska förbindelser upptagits och ingen försoning ägt rum. Båda sidor lägger skulden på motparten. Det skulle föra för långt att här redogöra för respektive parter ansvar och varför Parisavtalet saboterades. Huvudansvaret faller emellertid på Saigonregimen.¹

Efter Saigons fall 1975 införde USA ett handelsembargo mot Vietnam. När de båda vietnamesiska regeringarna (DRV och PRR) ansökte om FN-medlemskap, stoppades de av USAs veto. Efter återföreningen inlämnades en ny medlemsansökan. Nytt amerikanskt veto.

Förhandlingar inleddes, varvid Vietnam krävde återuppbyggnadsbistånd enligt Parisavtalet

¹ En ingående analys finns i Gareth Porter: *A Peace Denied — The United States, Vietnam and the Paris Agreement*, Indiana University Press, 1975.

och USA krävde redovisning av saknade amerikanska soldater. I september 1976 avslöjade Vietnam att president Nixon i brev hade angivit USAs återuppbyggnadsbistånd till 3,25 miljarder dollar vartill skulle komma en halv å en miljard i livsmedelsbistånd.

I november 1976 valdes Jimmy Carter till president. Strax därpå inleddes förhandlingar USA–Vietnam. Efter Carters installation sändes en grupp ledd av Leonard Woodcock till Hanoi för att skaffa information om de 1 900 saknade amerikanska soldaterna. Gruppen uppnådde två vietnamesiska eftergifter. Vietnameserna lovade samarbeta med USA för att söka efter och identifiera de saknade soldaterna. De frångick ståndpunkten att biståndet var en avtalsmässig förpliktelse för USA. Det skulle inte behöva ges direkt utan kunde kanaliseras genom t ex Världsbanken. Woodcock sa nu att grunden hade lagts för normalisering.

Men Carter mötte ett hårt motstånd i kongressen mot varje form av bistånd till Vietnam, även genom Världsbanken. Förhandlingarna USA–Vietnam hamnade i ett dödläge. USA erbjöd diplomatiska förbindelser men Vietnam krävde bistånd först.

USA lade inte in något nytt veto, när Vietnams FN-medlemskap på nytt behandlades, utan avstod från att rösta. Den 20 september 1977 invaldes Vietnam.

I december 1977 släppte Vietnam kopplingen bistånd–diplomatiska förbindelser. Men då kom nya hinder i vägen. I februari 1978 arresterades två amerikaner för påstått spioneri för Vietnams räkning och Vietnams FN-ambassadör tvingades resa hem. De dokument som sades ha överlämnats till Vietnam, handlade till stor del om relationerna USA–Vietnam.

Nu blev den amerikanska ståndpunkten att USA inte officiellt meddelats att Vietnam släppt biståndskravet. Samtidigt började argument framföras att en normalisering med Vietnam skulle kunna skada förhandlingarna med Kina om normalisering, vilka inleddes i juli 1978. Vietnam upprepade gång på gång att biståndskravet släpptes, bl a till en grupp som senator Edward Kennedy skickade till Hanoi. Det var emellertid först den 3 november 1978, som utrikesminister Cyrus Vance tillstod detta offentligt. Det var samma dag som vänskapsavtalet Vietnam–Sovjet undertecknades.

Hotet från Vietnam som Demokratiska Kampuchea såg det

Först förtjänar att framhållas att den kampucheanska parten i konflikten är Pol Pots kommunistparti. Hur relationerna Kampuchea-Vietnam hade utvecklats sig om enhetsfronten FUNK och Sihanouk hade kommit att leda landet efter kriget vet vi inte.

I Demokratiska Kampuchebas fall handlar det inte om en hotbild som växer fram till följd av en händelseutveckling. Frukten för Vietnam och vietnameserna finns fullt utbildad sedan lång tid tillbaka. Den har sina rötter i Vietnams historiska framväxt på Kampuchebas bekostnad. Det ligger i Vietnams natur att söka sluka Kampuchea. Medlen härför är i nuläget dels att inlemma Kampuchea i en indokinesisk federation under Vietnams överhöghet, dels att skaffa sig kontroll över det kampucheanska kommunistpartiet. Om svartbokens författare ger en riktig bild så fanns misstänksamheten också under krigsårens vapenbrödraskap. Gång på gång återkommer anklagelser att vietnameserna skulle ha försökt mörda de kampucheanska kommunistledarna. I deklARATIONEN den 31 december 1977 sägs Vietnam ha underblåst intriger och

exempelvis organiserat en handfull khmerförrädare för att bilda ett nytt parti – sig underdånigt – för att förstöra Kampuchebas kommunistiska parti. Sedan de vietnamesiska trupperna kom och bad om en tillflykt . . . och framförallt efter statskuppen den 18 mars 1970 – har Vietnam i hemlighet organiserat slynglar för att sätta upp en separat kampucheansk armé som verktyg åt Vietnam på Kampuchebas territorium och organiserat en separat statsmakt i Kampuchea som Vietnams instrument . . .

1975 var enligt svartboken den vietnamesiska målsättningen att ta den politiska makten genom agenter. Och

när deras agenter tillskansat sig makten på laglig (!) väg skulle de ha skickat in så mycket trupper de ville.

De första åtgärderna efter segern blir att avlägsna allt vietnamesiskt inflytande, stänga gränserna och hävda dem eftertryckligt. Den självvalda isoleringen och extrema självtilliten blir medel att skydda sig.

För att trygga sin ställning genomför kommunistpartiet i juli 1975 något som liknar en kupp. I svartboken skildras en ”ceremoni där de olika zonerna överlämnade sina väpnade styrkor till centralkommittén. Så som arrangemangen beskrivs, tyder de på yttersta misstänksamhet mot fiender i de egna leden. I salen fanns beväpnade säkerhetsvakter. För ytterligare säkerhets skull måste dessa vakter tömma sina magasin innan de fick tillträde. Här eliminerades tydligen både sihanoukanhängare och ”khmer vietminh”.

Först när detta är gjort tillåts Sihanouk att återvända. En ny författning antas den 5 januari 1976. Efter val den 20 mars avgår Sihanouk i april. Den nyvalda ”folkrepresentanternas församling” håller ett sammanträde – troligen det enda – och väljer ett stående utskott, som därefter fullgör alla de funktioner som författningen lagt på församlingen.

Nu har en statsapparat upprättats till skydd mot Vietnam. Ty, som man senare skulle säga, om den

återerövrats av fienden kommer vår kampucheanska nation och folk att falla i slaveri igen.

Ett exempel på hur rädslan för Vietnam orsakade ändringar i politiken är det penninglösa samhället. Så sent som i februari 1975 sade man att nya pengar skulle införas. De trycktes i Kina med utgivningsåret 1975, men de sattes aldrig i omlopp. Förklaringen som senare gavs var att vietnamesiska agenter skulle haft lättare att operera om det funnits penninghandel.

Rädslan för vietnamesiska agenter ledde till utrensningar inom partiet och armén. Att åtskilliga försök gjordes att störta ledningen står utom tvivel. Frågan är emellertid om det handlade om klipper, som Vietnam låg bakom, vilket Demokratiska Kampuchea påstod, eller om opposition som uppstod till följd av den förda politiken och utrensningarna.

I beskrivningarna av revoltförsöken förekommer ofta militära befälhavare som ledare. I vissa fall var det arméenheter som gick till angrepp mot säkerhetsstyrkor, de s k *kandalerna*, som Sihanouk jämfört med Hitlers SS. Med tanke på det samarbete som funnits under de båda Indokinakrigen mellan befrielsestyrkor i de båda länderna, kan det mycket väl ha funnits kontakter mellan de oppositionella och Vietnam.

I varje fall uppstod sådana kontakter när utrensningarna fick många att fly till Vietnam. Så genomfördes exempelvis omfattande utrensningar i det östra militärområdet (militärzon 203) i april 1977. Här följde sedan den dittills största revolten i maj 1978.

Det har förekommit många uppgifter om fraktionsstrider inom Kampuchéas armé. I synnerhet 1977 rapporterades att nya trupper anlät och tagit makten från de gamla, som avrättades. I allt detta synes civilbefolkningen ha förhållit sig passiv.

Den inre splittringen kan vara förklaringen till att den vietnamesiska invasionen rullade fram så snabbt. Demokratiska Kampuchéas ledare var förberedda på den, de hade varnat i månader innan, att Vietnam skulle invadera så fort torrtiden kom.

Hotbilden å som Vietnam såg den

Kampuchea kunde i sig inte utgöra något hot mot Vietnam. Det gav varken storleksförhållandet eller historien anledning till. Även om vietnameserna såg Pol Pots kommunistparti som en ultranationalistisk utlöpare av den kinesiska kulturrevolutionen och fann den socialism obegränsad, som detta parti började genomföra, så verkade vietnameserna inte alarmerade. Barn till "khmer vietminh", som växt upp och utbildats i Vietnam, sändes hem till *Kampuchea*. De första flyktingarna skickades tillbaka.

Ett tecken på att Vietnam inte såg *Kampuchea* som något reellt hot är de uttalanden som gjordes så sent som i februari 1977 till stöd för *Kampuchea* i dess gränsstrider med Thailand. Istället verkar det som om Vietnam försökt få till stånd ett gemensamt indokinesiskt uppträdande mot Kina. Våren 1977 gick det rykten om att Vietnam skulle ha föreslagit en indokinesisk toppkonferens och att *Kampuchea* avvisat förslaget. I juni föreslog Vietnam förhandlingar och undrade om det var någon fraktion som försökte förstöra vänskapen. Det var efter de *kampuchianska* angreppen i april-maj i An Giang.

Ett inrikespolitiskt hot uppstod när *Kampuchea* började understödja väpnade rebellgrupper i Vietnam. Ett samarbete inleddes med *FULRO* (enhetsfronten för de förtryckta rasernas befrielse), som tidigare arbetat med CIA.

Först i oktober 1977 avslöjade Vietnam officiellt att ett gränsskrig pågick med *Kampuchea*. Diplomater från västländer och tredje världen inbjöds till en briefing i Hanoi, något helt exceptionellt. Tyngdpunkten i argumentationen låg emellertid på Kinas medverkan på *Kampuchea*s sida.

Det är rimligt att antaga att det var Pol Pots besök och grandiosa mottagande i Peking i slutet av september, som hade alarmerat vietnameserna.

Kina uppfattades i Vietnam långt tidigare som ett hot. Det har sina rötter i historien men också i de politiska motsättningarna mellan de båda kommunistpartierna ända sedan mitten av 60-talet. Ända sedan december 1973 hade de båda partierna fört hårda och resultatlösa gränsförhandlingar, där motsättningarna främst gällde Spratley- och Paracelöarna samt havsgränsen. I januari 1974 tog *Kina* Paracelöarna från Saigonregeringen. I september 1975 vägrade vietnameserna ansluta sig till Kinas teori om "de tre världarna", vilket *Kampuchea* hade gjort i augusti. Därefter stoppade *Kina* sitt gävbistånd till Vietnam, medan en ström av tekniker, militärrådgivare och militärmaterial började flyta till *Kampuchea*.

Kina sågs även som ett inrikespolitiskt hot. Den kinesiska kulturrevolutionen hade vållat en del oro i Vietnam. Röda garden hade bildats. När Saigon kapitulerade, möttes de nordvietnamesiska soldaterna av kinesiska flaggor och Maobilder i Cholon. Hotet blev akut när *Kina* hösten 1977 började intressera sig för utlandskineserna. Det fanns halvannan miljon människor av kinesiskt ursprung (*hoa*) i Vietnam, både i norr och i söder.

Men – för att citera en kinesisk regeringstalesman – den verkliga tvistefrågan var inte gränsen eller *hoa*. "Den är att vi har en annan syn än på den sovjetiska ledningens natur".

Vietnam vidtog åtgärder för att möta hotet från norr. Återföreningen påskyndades och ett av skälen som angavs var behovet att få en enhetlig militär organisation. Den 2 juli 1976 skedde återföreningen och den 3 augusti infördes allmän värnplikt. På partikongressen i december antogs en hemlig resolution, vari *Kina* identifierades som ett hot på längre sikt mot Vietnams självständighet. Några prokineser fick lämna centralkommittén, däribland den i juli 1979 till *Kina* avhoppade Hoang Van Hoan.

I juni 1977 talar general Giap om en fiende talrikare än USA. När partiledaren Le Duan reser till Peking i november, gör han något så chockerande som att uttala förhoppningar att Kina ska förbli socialistiskt och inte ändra färg. I samband med armé-jubiléet i december kommer en vietnamesisk oro för inringning och krig med en fiende, som förfogar över massförintelsevapen, till uttryck.

Så kommer Demokratiska Kampuchreas regeringsdeklaration den 31 december, offentliggjord i Peking i närvaro av höga UD-tjänstemän, vari Kampuchea förbehöll sig rätten att ta emot utländsk militär hjälp. Och i januari 1978 säger en hög kines i Kampuchea att ”vi ska kämpa tillsammans och vinna seger tillsammans”.

I februari börjar Vietnam offentligen kalla Kina ”internationella reaktionärer” och ge dessa skulden för konflikten Kampuchea-Vietnam.

Den 30 april börjar Kina offentligen anklaga Vietnam och så skärs det bistånd ner etappvis, som i realiteten redan hade stoppats. Relationerna försämras snabbt. Framemot sommaren ser sig vietnameserna hotade från alla håll ock fattar beslutet att bryta inringningen.

Vietnams FN-ambassadör försvarade sedan Kampucheaoperationen med att Peking försökte

inringa Vietnam från fyra håll, samordna Pol Pot–Ieng Sary-klickens krig mot vår sydvästgräns med det kinesiska militära trycket mot vår norra gräns samtidigt med provokationer inne i vårt land. De försöker också strypa oss ekonomiskt för att tvinga oss till underkastelse.

Om Kinas tryck mot Vietnam var avsett att hålla tillbaka Vietnam i Kampuchea fick det motsatt verkan.

Återverkningar och utsikter

Det som började med gränssammanstötningar mellan Kampuchea och Vietnam, utmynnade i en krigssituation, där världen plötsligt såg sig stå vid randen av ett tredje världskrig. Den 17 februari 1979 inledde Kina ett bestraffningskrig mot Vietnam. Var det straffet för Kampucheaoperationen? För en Kinafientlig politik? För att som ”Asiens Kuba” ge Sovjet ett fotfäste i Sydöstasien? För att vietnameserna inte skulle tro sig vara världens tredje militärmakt?

Kina föreföll ta risken att utlösa ett storkrig med Sovjet. Men den amerikanska regeringen hade i förväg informerats om att Kinas invasion skulle bli geografiskt och tidsmässigt begränsad och vidarebefordrat detta till Moskva så att Sovjet inte skulle överreagera.

Genom interventionen i Kampuchea vann Vietnam fred vid sin sydvästra gräns. Men priset blev högt: internationellt fördömande och isolering, en oerhörd förödelse som kinesiskt straff, risk att råka i krig med Thailand och övriga ASEAN-länder, ensidigt beroende av Sovjet. Kriget med Kina utlöste en enorm flyktingvåg som ytterligare försämrade Vietnams relationer med omvärlden. En del länder stoppade biståndet eller reducerade det. Den ekonomiska krisen i Vietnam förvärrades genom krigsbördorna.

Kampuchea år noll

Kampuchea hade kastats tillbaka till samma kaos som 1975. Om möjligt var utgångsläget detta nya år noll än katastrofalare efter fyra år av de röda khmerernas styre. Den samhällsorganisation, som funnits före 1970, var krossad. Den som de röda khmererna byggt upp, rasade samman när de ansvariga lämnade jordbrukskollektiven och flydde ut i skogarna för att föra gerillakrig. När de tagit med sig eller bränt rislagren återstod inte mycket.

Visst mottogs de röda khmerernas fall med lättnad och glädje mestadels, men kriget tog inte slut. Stora människoskaror gav sig ut på vägarna för att återvända till sina gamla hem och

söka efter familjemedlemmar. Vietnameserna öppnade rislagren, som snabbt tömdes. Sen kom svälten.

De röda khmererna efterlämnade ett land som förlorat en oräknelig mängd människor till följd av svält, sjukdomar, omänskligt hårt arbete och massakrer. Det fanns nästan inga läkare, lärare, tekniker, bilmekaniker, chaufförer kvar. Malaria och dysenteri rasade, men det fanns inga läkemedel, inget rent vatten, ingen fungerande sjukvård. Ett folk hotades med utplåning. Genom sin invasion fick Vietnam mottaga anklagelser för att ha vållat katastrofen, inte blott från Pol Pot-sidan utan även från dem som tidigare anklagat Pol Pot för folkmord och svält. Det praktiska ansvaret för att förse Kampuchea med mat, medicin och administration föll på Vietnam.

En Sihanouklösning?

Den nya regim som installerades med Heng Samrin som ledare i det som nu blev Folkrepubliken Kampuchea, framstod som utomordentligt svag. Mycket få av de politiker, som tidigare spelat en roll, hade överlevt, och de flesta fanns utomlands.

Men Sihanouk hade överlevt och representerade en historisk legitimitet. Internationellt hade han bevarat en stor prestige, i varje fall inom den alliansfria rörelsen och i Västeuropa. På amerikanskt håll har man alltid visat tveksamhet inför den impulsiva prinsen.

Förhållandet Sihanouk–Kina kanske fortfarande kan illustreras med den bild Sihanouk själv använt – att Kina är den drake som skyddar kattungen Kampuchea mot den vietnamesiska tigern. Men bilden hade under tiden komplicerats av den kinesiska draksådden inne i Kampuchea, de röda khmerernas skräckvälde, då Sihanouk själv hållits i husarrest och förlorat många av sina barn och barnbarn.

Huruvida Sihanouk ännu åtnjuter ett starkt folkligt stöd i Kampuchea är en öppen fråga. Han hade inte förmått skydda folket mot vare sig de amerikanska bomberna eller Pot Pots terror. Redan före 1970 fanns en utbredd kritik mot ”kurtisanväldet”, särskilt bland ungdomen.

I Kampuchea finns inte endast de tre parterna Sihanouk, FUNSK och de röda khmererna utan även politiska grupper i exil: Lon Nol-regimens folk, khmer serei, franskorienterade politiker, vänsterradikaler. Av dessa hade i varje fall khmer serei (troligen även Lon Nol-sidan) gerilla som opererade inne i Kampuchea, vilka aktiverades efter Vietnams invasion. Att finna en bred och samlande lösning är ingen lätt uppgift.

Är neutralisering möjlig?

En bred lösning i Kampuchea är desto nödvändigare som landets geopolitiska läge är så utsatt. Omvänt gäller att en regional fredslösning är nödvändig för att Kampuchea ska få den fred och stabilitet som behövs för dess återhämtning. Ingen lösning blir hållbar som inte tillfredsställer Kinas, Vietnams, Laos' och Thailands säkerhetsintressen. Det är svårt att se hur det ska kunna ske utan en neutralisering av Indokina med garantier av stormakterna (Kina, Sovjet, USA).

En lösning i FNs regi är inte heller någon framkomlig väg så länge inte dessa tre stormakter finner fram till någon form av kompromiss som lämnar Indokina utanför deras rivaliteter.

Utsikterna för Kampuchea att kunna återhämta sig och för Indokina att få fred under sådana förhållanden att alla de tre länderna verkligen kan hävda sitt oberoende, ter sig inte ljusa.

Några strofer av Karl Vennberg är lika aktuella idag som när de skrevs för trettiofem år sedan:

Om det fanns telefon i närheten

skulle vi kunna ringa upp ett sjukhus
och begära råd som ingen kunde ge
eller vi skulle kunna tillkalla en läkare
som ingenting kunde uträtta

(Ur Karl Vennbergs diktsamling "Halmfackla" 1944)

Ur Indokinas historia

2000-talet f Kr	Vietnamesisk stat börjar växa fram i Röda flodens delta (Hungkungarna.)
111 f Kr	Vietnam faller under Kinas välde.
100-talet f Kr	En khmerstat (Chenla) uppstår i södra Laos med Kambu som förfader.
100-talet e Kr	Champariket grundas i centrala Vietnam.
500-talet	Chenla erövrar Funan (nuvarande Kampuchea och Mekongdeltat), utsträcker sig över en del av Thailand. Chenla sönderfaller i småriken. Ett nytt khmerrike (Camphupura) med huvudstad nära Kratié uppstår. Ur detta växer Angkorriket fram.
802	Angkorriket grundas.
939	Vietnam frigör sig från Kina.
1100-talet	Angkorriket erövrar Champariket, som emellertid återhämtar sig, invaderar Angkor för att sedan dra sig tillbaka.
1200-talet	Thaifolk plundrar Angkor. Vietnam slår tillbaka mongolinvasioner.
1353	Laotiskt rike grundas ("miljon elefanter land").
1400-talet	Vietnam besegrar Champariket, invaderas av Kina men befriar sig.
1432	Angkorriket faller. Kambodja kommer under Thailands och Vietnams överhöghet.
1600-1700-talen	Inre strider i Vietnam mellan två grenar av kungahuset. Sönderfall. Vietnam införlivar delar av Kampuchea, som tvingas betala tribut till både Vietnam och Thailand.
1700-talet	Laos sönderfaller i småriken (Vientiane, Luang Prabang och Champassak).
1778	Vientiane erövrar av Thailand.
1802	Vietnam återuppstår som enad stat. Huvudstaden flyttas från Hanoi till Hue.
1829	Staden Vientiane plundras och bränns av Thailand.
1858	Frankrike börjar kolonisera Vietnam.
1864	Kampuchea blir franskt protektorat.
1870-73	Kampuchea förlorar Tay Ninh och delar av Ha Tien och Dong Thap (bl a Chau Doc) till Vietnam.
1885	Hela Laos erövrar av Thailand.
1893	Laos blir fransk koloni.
1914	Kampuchea förlorar Song Be till Vietnam.
1929	Dac Lac överförs från Kampuchea till Vietnam.
1939	Frankrike drar Breviélinsen som för ön Phu Quoc till Vietnam.

Några basfakta

	<i>Vietnam</i>	<i>Kampuchea</i>	<i>Laos</i>
Huvudstad	Hanoi	Phnom Penh	Vientiane
Folkmängd, milj	53 (1979)	ca 7 (1970)	3,5 (1979)
Yta, km ²	329 600	181 035	236 800
BNP/inv	760 kr (1976)	350 kr (1973)	260 (1977)
Export, milj kr	1 300 (1976)	135 (?) (1976)	52 (1978)
USA-bombningar, milj ton	4,25	0,61	2,23

Några viktiga händelser i Indokina

- 1941 Sydöstasien ockuperas av Japan, som är förbundet med Tyskland i andra världskriget. Vietminh bildas.
- 1945 Tyskland kapitulerar i maj, Japan i augusti. Demokratiska republiken Vietnam utropas 2 september. Fransk återerövring av Indokina börjar.
- 1953 Sihanouk utverkar avtal med Frankrike om självständighet för Kampuchea.
- 1954 Genèveavtalen om Indokina undertecknas 20 juli. Vietnam delas provisoriskt längs 17e breddgraden.
- 1955 Bandungkonferensen. I Kampuchea abdikerar Sihanouk och bildar Sangkumpartiet. Val. I Sydvietnam tar Ngo Dinh Diem makten.
- 1960 FNL bildas.
- 1963 Pol Pot, Ieng Sary och Son Sen går ut i djungeln. Diem faller.
- 1964 Tonkinintermezzot.
- 1965 FNL får tillflyktsområden i Kampuchea. Indokinesiska folkens toppkonferens i Phnom Penh. USA sätter in markstyrkor i Sydvietnam och börjar bomba Nordvietnam. Sihanouk bryter med USA.
- 1966 Val i Kampuchea ger anti-Sihanouk-majoritet. Kulturrevolutionen i Kina.
- 1967 FNL och DRV erkänner Kampuchebas gränser. Bondeuppror i Battambang i Kampuchea. Khieu Samphan, Hou Youn och Hu Nim går ut i djungeln.
- 1968 Kampuchebas kommunistparti börjar gerillakrig. FNL genomför tetoffensiven. Samtal USA–DRV inleds i Paris. Nixon väljs till USAs president.
- 1969 Nixon erbjuder Sovjet SALT-förhandlingar, inleder normaliseringsprocess med Kina, börjar ta hem trupper från Vietnam. Hemliga USA-bombningar mot FNLs tillflyktsområden i Kampuchea. Ho Chi Minh dör.
- 1970 Statskupp i Kampuchea den 18 mars. Sihanouk avsätts, bildar motståndsstyrka i Peking. Indokinesiska folkens toppkonferens i Kanton. Saigontrupper och USA-trupper invaderar Kampuchea.
- 1971 Kissinger till Peking.
- 1972 Nixon till Peking. Offensiv av PRR och Nordvietnam i Sydvietnam. USA sätter in massiva bombningar mot DRV. Nixon till Moskva. Fredsavtal om Vietnam utarbetas men undertecknas ej. Nixon omväljs. Julbombningarna mot bl a Hanoi.
- 1973 Fredsavtal om Vietnam undertecknas 27 januari. USA bombar Kampuchea 8 februari – 15 augusti.
- 1974 Kina tar Paracelöarna. Watergateaffären tvingar Nixon avgå.
- 1975 Phnom Penh faller 17 april, Saigon den 30. Strider Kampuchea–Vietnam om ör. Sihanouk återvänder till Phnom Penh. Laos blir folkrepublik.
- 1976 Demokratiska Kampuchea grundas. Ny författning. Val. Sihanouk avgår. Val i Vietnam och återförening i Socialistiska republiken Vietnam. Partikongress. I Kina dör

- Zhou Enlai och Mao Zedong. ”De fyras gäng” arresteras. Militärkupp i Thailand. I Kampuchea träder Pol Pot tillbaka av hälsoskäl.
- 1977 Jimmy Carter blir president i USA. Deng Xiaoping rehabiliteras i Kina. Kampuchean-ska gränsanfall mot Vietnam i april–maj. Vänskapsavtal Vietnam–Laos i juli. Vietnam blir medlem i FN. Vietnamesisk motoffensiv i september mot Kampuchea. Pol Pot återkommer, offentliggör kommunistpartiet, reser till Peking. Kupp i Thailand – general Kriangsak blir premiärminister. Vietnamesisk offensiv i Kampuchea inleds i november–december. Laos president gör misslyckat medlingsförsök. 31 december bryter Kampuchea med Vietnam.
- 1978 Vietnam drar sig tillbaka – kampuchean-sk storseger? – och föreslår förhandlingar 5 februari. Förhållandet Vietnam–Kina försämras snabbt. 160 000 människor av kinesiskt ursprung flyr till Kina fram till juli, då Kina stänger gränsen. Under maj–juni stoppar Kina sitt bistånd till Vietnam etappvis. Vietnam går in i SEV. I slutet av maj större resning östra Kampuchea som misslyckas. Carters säkerhetsrådgivare Brzezinski till Peking – USA–Kina ska bekämpa global och regional hegemonism. Freds- och vänskapsavtal Kina–Japan med ”antihegemoni-klausul”. Allt blodigare sammanstötningar Vietnam–Kina. Översvämningar i Indokina. Ökad båtflykt från Vietnam. Armérevolter i Kampuchea. 2 december bildas FUNSK. 25 december inleder Vietnam invasion i Kampuchea.
- 1979 7 januari faller Phnom Penh. Folkrepublik utropas med ett folkets revolutionsråd, lett av Heng Samrin, som regering. 17 februari inleder Kina anfall mot Vietnam, drar sig tillbaka 5 mars. Förhandlingar inleds. 18 februari vänskapsavtal Vietnam – Kampuchea om bl a vietnamesisk truppstationering.

Lästips:

Ben Kiernan: [Motsättningar i Kampuchebas kommunistiska rörelse](#) och [Förord till "How Pol Pot Came to Power"](#)

[Konflikten mellan Kampuchea/Kina och Vietnam](#). Artiklar ur tidskriften *Kommentar* 1977-81.

[Proletären om konflikten mellan Kina/Kampuchea och Vietnam](#).

[De socialistiska krigen](#). Antologi om konflikten i Sydostasien 1979.

[Maoistisk kritik av Pol Pots Kampuchea](#)

Dokument:

[Intervju med Nguyen Khac Vien om konflikten mellan Vietnam och Kambodja/Kina](#).

[Albanska Arbetarpartiet om Kambodja](#).